TMI KARI LEHTOLA
Opetustoimen ylitarkastaja emeritus · Opetusalan asiantuntija ja konsultti

H O L L O L A

Riippumaton selvitys Hollolan kyläalueiden palveluverkosta, elinvoimasta ja lapsivaikutuksista

Herrala · Nostava · Pyhäniemi · Hämeenkoski

Palvelusuunnitelman 28.9.2026 lausuntoluonnoksen riippumaton arviointi ja asiantuntijan suositukset

LAATINUT

Kari Lehtola

opetustoimen ylitarkastaja emeritus

Tmi Kari Lehtola – opetusalan asiantuntija ja konsultti

TOIMEKSIANTAJA

Herralan Martat ry

5.10.2026

Aineistonkeruu päättyi 30.9.2026; sen jälkeen saatavilla tulleet kunnan viralliset asiakirjat on otettu huomioon 4.10.2026 asti. Arvioinnin kohde on kunnanhallituksen 28.9.2026 lausunnoille lähettämä palvelusuunnitelman luonnos.

Sisällys

Tiivistelmä **4**

1 Mitä tämä selvitys kysyy – ja mitä se ei kysy **6**
1.1 Toimeksianto 6
1.2 Riippumattomuus 6
1.3 Mitä selvitys ei tee 7
1.4 Aineisto ja katkaisupäivä 7
1.5 Lähdehierarkia 7
1.6 Näyttöasteikko 7
1.7 Todistustaakka 8
1.8 Miten tähän tilanteeseen päädyttiin 8
1.9 Miten raporttia luetaan 8
1.10 Arvioinnin kohde muuttui selvitystyön aikana 9

2 Neljä kylää, neljä eri tulevaisuutta – kunta mittaa ne yhdellä luvulla **10**
2.1 Herrala – vakaa koulu, joka alittaa kynnyksen heti 10
2.2 Nostava – kunnan tuleva asemataajama, jonka koulu on kynnyksen alla 10
2.3 Pyhäniemi – suurin 1–4-kyläkoulu, jossa tehdään kylien suurin rakennemuutos 11
2.4 Hämeenkoski – koulu, jonka ympärille kylän palvelut ovat keskittyneet 12
2.5 Yksi mittari, neljä logiikkaa 12

3 Suurin osa säästöstä ei tarvitse yhtään koulua **13**
3.1 Mitä tämä tarkalleen tarkoittaa 13
3.2 Kaikki taulukon luvut eivät ole kassaa 14
3.3 Missä Hollolan kustannus oikeasti on 14
3.4 Talouden kehys: kolme lukua, kolme eri asiaa 14

4 Päätös muuttui – laskelma jäi **15**
4.1 Mitä tämä tarkalleen tarkoittaa 16
4.2 Kaksi lukua samasta koulusta 16
4.3 Neljä investointilukua 16
4.4 ”Niitä ei enää korjata” 17

5 Hylätty vaihtoehto sai arvioinnin – valittu ei **17**
5.1 Lähtöoletus, ei vaihtoehto 18
5.2 Kun linja kääntyi, arviointi jäi paikalleen 18
5.3 FCG:n ehto, jota ei noudatettu 18
5.4 Vertailu, joka laskee saman asian kahdesti 18

6 Kunta pienensi koulut – nyt se mittaa niiden pienuutta **19**
6.1 Kynnys, jolle ei esitetä perusteita 19
6.2 Vuoden 2016 rakennepäätös ratkaisee yhä, kuka alittaa kynnyksen 20
6.3 Kunnan oma kasvusuunta ei läpäisisi kunnan omaa kynnystä 20
6.4 Mittari, joka näkee rakenteen mutta ei kehitystä 21
6.5 Ennuste, jonka muuttoliikeoletusta ei kerrota 22

7 Lapsen etu mainitaan kerran – ehtolauseessa **23**
7.1 Arviointi, joka siirtää arvioinnin tulevaisuuteen 23
7.2 Kunta osasi kuulla ennen päätöstä – vuonna 2016 24
7.3 Pyhäniemen päiväkoti: ratkaisu voi olla hyvä – sitä ei ole osoitettu 24
7.4 Koulumatka: riskit nimetään, matkoja ei lasketa 24
7.5 Lapsivaikutusten arviointi prosessina 25
7.6 Alakouluverkon on oltava kattavampi kuin yläkouluverkon 25

8 Yhdysluokka on tarkoituksenmukainen sivulla 23 – ja laaturiski sivulla 51 ..... **27**
8.1 Kolme kuvausta samasta asiasta 27
8.2 Väite ilman näyttöä 27
8.3 Mitä laki ja tutkimus sanovat 28
8.4 Oikeudenmukaisuuskysymys – kunnan oma kehys 28

9 Kunta nojaa kylien omaan vetovoimaan – ja tekee niiden koulujen jatkuvuudesta ehdollisen **29**
9.1 Elinvoima ei ole koulun syy eikä seuraus – se on molempia 30
9.2 Kasvu tulee, kun koulu on jo tarkastelussa 30
9.3 Tontteja on, ostajia ei – kunnan oma rehellinen havainto 31
9.4 Koulun sali on kylän hyvinvointi-infrastruktuuria – säästölaskelmissa sitä ei ole 31

9.5 Kunnan valmiussuunnitelma ja palvelusuunnitelma eivät tunne toisiaan ... 32
9.6 Veto- ja pitovoima: säästölaskelma mittaa vain toisen puolen ... 32
9.7 Lapsiperheen taloudellinen arvo kunnalle ... 33

10 Kunta sanoutuu irti FCG:n selvityksen tietosisällöstä ... 35
10.1 Selvitys, joka on pohja mutta ei kanta ... 35
10.2 Kunnan omat toimielimet vaativat samaa – yksimielisesti ... 36
10.3 Mitä tietopyynnöillä saatiin – ja mitä ei ... 36
10.4 Arviointi, joka muistuttaa toista arviointia ... 37
10.5 Linjamuutos, jota ei viety läpi ... 37

11 Johtopäätökset ... 39

Päätöksentekijän muistilista ... 41

12 Asiantuntijan suositukset ... 42
A Ennen lausuntokierroksen päättymistä (20.10.2026) – kunnanhallitus ja valmistelu ... 42
B Ennen valtuuston päätöstä – kunnanhallitus ja valtuusto ... 43
C Valtuustokauden aikana – valtuusto, valiokunnat ja kylät yhdessä ... 44

Neljän akselin arviointikehikko ... 45

Liite A. Todistustaulukko ... 46

Liite B. Menetelmäseloste ... 47

Liite C. Yhdysluokkapedagogiikan tutkimusnäyttö ... 47

Liite D. Lapsivaikutusten arvioinnin kehikko ... 48

Liite E. Tietopyyntöjen kronologia ... 49

Liite F. Lähteet ... 49

Tiivistelmä

Päätös muuttui – laskelma jäi. Hollolan palvelusuunnitelman 28.9.2026 lausuntoluonnos ei nykyisessä muodossaan ole riittävä perusta valtuuston päätökselle kyläalueiden palveluista. Syy ei ole raha vaan menettely.

Mitä selvitettiin

Selvitys arvioi Hollolan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen palvelusuunnitelman 28.9.2026 lausuntoluonnosta neljän kyläalueen – Herralan, Nostavan, Pyhäniemen ja Hämeenkosken – kannalta neljällä akselilla: talous, lapsen etu, palvelu- ja tilaverkon toimivuus sekä elinvoima. Selvitys ei kysy, pitääkö kyläkoulut säilyttää. Se kysyy, kantaako kunnan esittämä tieto sen, mitä sillä aiotaan päättää. Väitteet perustuvat ensisijaisesti kunnan omiin asiakirjoihin, ja jokaisen ratkaisevan havainnon näyttöaste on esitetty todistustaulukossa (liite A).

Ydinhavainto: valmistelukerrokset eivät sovi yhteen

Ongelma ei ole yksi väärä luku tai yksi puutteellinen arviointi. Ongelma on se, että palvelusuunnitelman eri kerrokset vetävät eri suuntiin. Kunta nimeää Nostavan pääkasvusuunnakseen, mutta sen oma kynnys asettaisi Nostavan koulun tarkasteluun ennen kasvua. Kunta kuvaa omaa alkuluokkamalliaan samoilla vahvuuksilla, joita yhdysluokkatutkimus liittää eri-ikäisten yhteiseen oppimiseen, mutta pitää kyläkoulujen yhdysluokkaa laaturiskinä. Kunnan valmiussuunnitelma tunnistaa juuri ne riskit, joihin palveluverkon muutos vaikuttaa, mutta yksikään vaikutusarvio ei käsittele niitä.

Talous: päätettävänä on enintään 415 000 euroa, ei miljoona

Pohjaesityksen säästö on 995 000 euroa vuodessa. Siitä 580 000 euroa (58 %) syntyy tuen järjestämisen lakimuutoksesta, opetustuntien vähenemästä ja vaativan esiopetuksen järjestelystä. Mikään näistä ei edellytä yhdenkään koulun tai päiväkodin lakkauttamista, ja enemmistö säilyy myös herkkyystarkastelun alarajalla (55 %). Yksikkörakenteen muutoksiin jää 415 000 euroa – noin 12 prosenttia kunnan omasta 3,4 miljoonan euron sopeuttamistarpeesta. Hollolan opetuksen kustannus oppilasta kohden on maan keskiarvoa pienempi. Keskiarvon ylittävät kustannukset ovat kuljetuksissa ja hallinnossa. Palvelusuunnitelmassa ei osoiteta, että koulujen keskittäminen vähentäisi näitä kustannuksia. Aiempien palveluverkkopäätösten säästöjen toteutumista kunta ei ole seurannut.

Herrala: päätös muuttui – laskelma jäi

Kunnanhallitus päätti 14.9.2026 säilyttää Herralan koulun, mutta lakkautuslaskelma on yhä sen oman 28.9. päätöspykälän taulukossa. Laskelman 390 000 euron säästö on noin kaksinkertainen kunnan oman konsultin 192 500 euron arvioon, ja se on laskettu eri koulurakenteelle. Kun laskelmaa pyydettiin nähtäväksi, kunta kieltäytyi luovuttamasta sitä – eikä kertonut, onko sitä edes olemassa. Investointitarpeesta on neljä eri lukua (500 000–812 000 €), ja 220 000 euron kuntokartoituserä voi olla laskettu kahteen kertaan. Kunnan luonnoksen mukaan Herralan säilyttäminen merkitsee 315 000 euron menetettyä säästöä vuodessa – luku on johdettu suoraan lakkautuslaskelmasta.

Vaihtoehdot: hylätty sai arvioinnin, valittu ei

28.9. vaikutusarviointi esittää Herralan lakkauttamisen ”arvioituna vaihtoehtona” ja kuvaa sen hyötyjä. Valitun ratkaisun – Herralan jatkamisen – arviointia ei esitetä. 5.–6. luokkien palautusvertailu laskee Herralan jatkamisen kahteen kertaan. Korjattuna tulosvaikutus on noin 0,7 miljoonaa euroa (ei 1,1 M€) ja investointivaikutus noin 2,0 miljoonaa euroa (ei 2,5 M€). Korjattukin vertailu tukee kunnan johtopäätöstä täyden palautuksen kalleudesta, mutta kuljetusvaikutus ja koulukohtaiset välimuodot jäivät laskematta.

Kynnys: kunta pienensi koulut – nyt se mittaa niiden pienuutta

Valtuusto muutti vuonna 2016 Herralan, Nostavan ja Pyhäniemen 1–4-kouluiksi. Vuoden 2026 kynnys mittaa absoluuttista oppilasmäärää, mikä tekee rajasta 1–4-kouluille noin puolitoista kertaa vaativamman kuin 1–6-kouluille. Kunnan oman ennusteen 1–6-luvuilla yksikään kyläkoulu ei alittaisi rajaa vuosina 2025–2032. Nostavan koulu alittaa rajan lukuvuodesta 2026–2027 alkaen, mutta Kyyhkylä I:n kadunrakentaminen on investointiohjelmassa vasta vuosina 2029–2034. Päiväkotien sijoittaminen kouluihin sitoo kylät käytännössä 1–4-rakenteeseen, koska 5.–6. luokkien paluu edellyttäisi päiväkodeille uusia tiloja.

Lapsen etu: arvioinnin ehdot jäivät tarkistamatta

Palvelusuunnitelma ei mainitse lapsen etua kertaakaan. Vaikutusarvioinnin johtopäätökset ovat muotoa ”hallittavissa, jos…”, eikä yhtäkään ehtoa ole tarkistettu. Koulumatkojen pituuksia tai kestoja ei esitetä. Vuonna 2016 kunta kuuli huoltajia koulukohtaisesti ennen päätöstä. Vuonna 2026 kuuleminen on yleinen lausuntokierros, eikä alakouluikäisten lasten omaa kuulemista ole järjestetty. Pyhäniemen päiväkodin siirto koululle voi olla hyvä ratkaisu, mutta kunnan itse asettamien seitsemän edellytyksen täyttymistä ei ole arvioitu.

Pedagogiikka: yhdysluokkien laaturiskille ei esitetä näyttöä

Palvelusuunnitelma esittää, että yhdysluokkapedagogiikalla on raja, jonka ylittyessä syntyy ”merkittäviä piilokustannuksia”. Väitteelle ei esitetä lähdettä eikä Hollolan kouluja koskevaa tietoa, eikä sana ”oppimistulos” esiinny asiakirjoissa kertaakaan. Väite on jännitteessä kunnan omien kuvausten kanssa: samassa asiakirjassa yhdysluokat ovat ”tarkoituksenmukaisesti muodostettuja” ja alkuluokkamalli ”lapsen kannalta tarkoituksenmukainen, turvallinen ja oppimista tukeva”.

Elinvoima ja varautuminen: tunnistettu, ei arvioitu

Kunta nimeää kyläkoulut elinvoimatekijöiksi ja toteaa tehokkaimman kylämarkkinoinnin olevan asukkaiden omaa viestintää – mutta tekee koulujen jatkuvuudesta ehdollisen. Kolmen kyläkoulun saleissa oli viikolla 39 koulupäivän ulkopuolella 43 varausta ja noin 62,5 tuntia käyttöä. Säästölaskelmiin salien käyttöarvoa ei ole otettu mukaan. Laskelma mittaa ylipäätään vain menopuolen: vaikka Herralan lakkautuksen säästö olisi kunnan oman konsultin arvion suuruinen, se vastaisi laskentamallilla alle kymmenen lapsiperheen vuotuista tuloarvoa (luku 9.7). Kunnan sivistyksen valmiussuunnitelma tunnistaa kiinteistön menetyksen ja väistökuljetukset riskeiksi, ja Kankaan koulun palo 10.8.2025 osoitti ne todellisiksi. Palveluverkon vaikutusarvioinnit eivät käsittele häiriötilanteisiin varautumista.

Jäljitettävyys ja kunnan omat vaatimukset

Palvelusuunnitelma nojaa FCG:n selvitykseen linjauksissa, talouden painekuvassa ja väestökehityksessä. Kunta on todennut, ettei se vastaa FCG:n raportin tietosisällöstä. Sivistys- ja hyvinvointivaliokunta edellytti 18.3.2026 yksimielisesti yhdeksää puuttuvaa selvitystä. Niistä Orimattila–Kärkölä-tarkastelua ei mainita 28.9. asiakirjoissa kertaakaan, eikä lasten näkemyksiä ole selvitetty.

Arvioinnin kohde muuttui kesken työn

Selvityksen ennakkohavainnot-asiakirja jaettiin päättäjille 13.9.2026, ennen kunnanhallituksen käsittelyä. Se arvioi luonnosta, jossa Herrala oli lakkautettavana. Kunnanhallitus muutti linjausta 14.9., ja tämä raportti arvioi uutta, 28.9. luonnosta. Asiakirjan yhdeksästä päättäjäkysymyksestä kahdeksaan siinä ei ole vastattu.

PÄÄSUOSITUS

Herralan, Nostavan, Pyhäniemen ja Hämeenkosken koulut säilyvät palveluverkossa. Kyläalueiden varhaiskasvatuspalvelut jatkuvat; niiden tilaratkaisut voidaan toteuttaa erikseen lapsen edun, toiminnallisuuden ja kokonaistalouden perusteella.

Ennen lausuntokierroksen päättymistä Herralan laskelma avataan tai poistetaan, 5.–6. luokkien vertailu korjataan ja asiakirja yhteensovitetaan. Ennen valtuuston päätöstä oppilasraja korvataan jatkuvuusarviolla, lapsivaikutukset arvioidaan, lapsia ja huoltajia kuullaan, Pyhäniemen päiväkodin siirto tehdään ehdolliseksi ja jokaiselle päätösluvulle edellytetään lähde ja laskelma. Valtuustokauden aikana jokaiselle kylälle laaditaan oma elinvoimapolku (luku 12).

1 Mitä tämä selvitys kysyy – ja mitä se ei kysy

Tämä selvitys ei kysy, pitääkö Hollolan kyläkoulut säilyttää. Se kysyy, kantaako kunnan esittämä tieto sen, mitä sillä aiotaan päättää. Kun kunta esittää muutosta lasten palveluihin, näyttö kuuluu muutoksen esittäjälle – ei kylille, joiden pitäisi todistaa olemassaolonsa oikeutus. Sama sääntö koskee tätä selvitystä: sen jokaisen väitteen on kestettävä sama tarkastus, jolla se tarkastaa kunnan väitteet.

1.1 Toimeksianto

Selvityksen tilaaja on Herralan Martat ry. Tilaaja pyysi tarjouksia usealta toimijalta, tarjouksia saatiin kaksi, ja ohjausryhmä valitsi tarjouskilpailun perusteella Tmi Kari Lehtolan tarjouksen. Toimeksiantosopimus allekirjoitettiin 10.8.2026.

Toimeksiannon kohteena ovat Herralan, Nostavan, Pyhäniemen ja Hämeenkosken varhaiskasvatus-, esiopetus- ja koulupalvelujen nykytila, kehittämisvaihtoehdot sekä niiden taloudelliset, pedagogiset, lapsivaikutuksiin liittyvät ja alueelliset vaikutukset. Tarkastelu tehdään koko kunnan näkökulmasta, ja Herrala on sen painopiste (sopimus § 3). Sopimus edellyttää muun muassa säästöjen realistisuuden ja lukujen versiohistorian arviointia, brutto- ja nettosäästöjen erottelua, oppilasennusteiden ja aiempien ennusteiden toteutumisen arviointia, kaavoituksen ja Nostavan kehittämisen tarkastelua, koulukuljetusten, lapsivaikutusten, elinvoiman ja huoltovarmuuden arviointia sekä vaihtoehtoisten palveluverkkomallien tarkastelua (§ 4).

1.2 Riippumattomuus

Selvitys on tehty riippumattomana asiantuntijatyönä. Selvityksen tekijä vastaa aineiston analyysista, menetelmistä ja johtopäätöksistä, ja johtopäätökset perustuvat analysoituun aineistoon, eivät ennalta määrättyihin tavoitteisiin (§ 5).

Työtä on tukenut ohjausryhmä, jossa on tavoiteltu edustusta kaikista neljästä kylästä. Ohjausryhmän ja tilaajan kommentit ovat koskeneet tosiasioiden oikeellisuutta ja paikallistiedon täydentämistä, eivät johtopäätöksiä. Menettely on dokumentoitu. Kun selvityksen ennakkohavainnot lähetettiin ohjausryhmälle 13.9.2026, ohjausryhmää pyydettiin ilmoittamaan asiavirheistä, vääristä luvuista ja virheellisistä viittauksista, ja samalla todettiin, että havainnot, tulkinnat ja johtopäätökset ovat selvittäjän vastuulla eivätkä edellytä ohjausryhmän hyväksyntää: ”Kyse on siis faktantarkistuksesta, ei kommenttikierroksesta.”

Arviointi kohdistuu aineistoon, laskelmiin ja valmisteluun, ei henkilöihin. Kun selvitys toteaa asiakirjassa puutteen, se ei ota kantaa siihen, miksi puute on syntynyt. Kaikilla asiantuntijaselvityksillä on tilaaja. Riippumattomuus ei synny tilaajan puuttumisesta vaan siitä, että jokainen väite on tarkistettavissa. Siksi jokaisen ratkaisevan havainnon lähde, laskenta ja näyttöaste on esitetty liitteen A todistustaulukossa.

1.3 Mitä selvitys ei tee

- Selvitys ei toteuta lasten tai huoltajien kuulemista. Se arvioi kunnan lapsivaikutusten arviointia mutta ei korvaa sitä (§ 6); kuuleminen olisi ollut erillinen lisäpalvelu.
- Selvitys ei anna oikeudellista ratkaisua kunnan menettelyn lainmukaisuudesta. Lakiviittaukset kuvaavat normikehystä.
- Selvitys ei laadi omaa oppilasennustetta, kiinteistöjen kuntotutkimusta tai kustannuslaskelmaa. Se arvioi kunnan omia lukuja ja johtaa niistä laskelmia, jotka on aina merkitty johdetuiksi.
- Selvitys ei ole hakenut muutosta tietopyyntöjen epäämisiin. Epäämiset perusteluineen ovat itsessään aineistoa (luku 10).

1.4 Aineisto ja katkaisupäivä

Aineistonkeruu päättyi 30.9.2026. Sen jälkeen saataville tulleet kunnan viralliset asiakirjat on otettu huomioon 4.10.2026 asti. Viimeisin arvioitu kunnan asiakirja on kunnanhallituksen 28.9.2026 (§ 262) lausunto- ja kuulemiskierrokselle lähettämä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen palvelusuunnitelman luonnos (53 s.) sekä siihen liitetty vaikutusten ennakkoarvioinnin kooste (26 s.). Lausuntokierroksen aikana (kunnan esittelytilaisuus pääkirjastolla 13.10. ja lausuntojen määräaika 20.10.; KH 28.9.2026 § 262) tai sen jälkeen tehtävät muutokset eivät sisälly selvitykseen. Jos kunta korjaa selvityksessä todettuja puutteita, se on myönteistä – eikä se tee havainnoista vääriä niiden tekohetkellä.

1.5 Lähdehierarkia

Selvityksen väitteet nojaavat lähteisiin seuraavassa painoarvojärjestyksessä:

- **Kunnan päätösasiakirjat**: pöytäkirjat ja niiden liitteet, tärkeimpänä 28.9.2026 lausuntoluonnos.
- **Kunnan valmisteluaineisto ja kirjalliset vastaukset** tämän selvityksen tietopyyntöihin.
- **Kunnan toimeksiannosta laadittu FCG:n selvitys** (20.1.2026, esitelty valtuustoseminaarissa 22.1.2026). Koska kunta on ilmoittanut, ettei se vastaa selvityksen tietosisällöstä (luku 10), sen lukuja käytetään vain kunnan valmistelun kuvaajina.
- **Kansallinen tutkimus ja arviointi**, kuten Karvin arviointi 2022 ja yhdysluokkatutkimus – vertailukehyksenä, ei Hollolaa koskevana näyttönä.
- **Ohjausryhmän paikallistieto** – vain tosiasioiden täydentämiseen ja mahdollisuuksien mukaan todennettuna kunnan järjestelmistä, kuten tilavarauksista.

1.6 Näyttöasteikko

Näyttöaste	Merkitys
Todennettu	Tarkistettu kunnan alkuperäisestä asiakirjasta; sivu tai pykälä mainitaan
Kunnan vahvistama	Kunta on itse vahvistanut asian kirjallisesti, esimerkiksi tiedon puuttumisen
Johdettu	Laskettu kunnan omista luvuista; laskenta on esitetty niin, että sen voi toistaa

Näyttöaste	Merkitys
Ei todennettavissa	Käytettävissä oleva aineisto ei riitä väitteen vahvistamiseen tai kumoamiseen

Taulukko 1. Selvityksen näyttöasteikko.

Viimeinen luokka on selvityksen tärkein menetelmäperiaate. Aineiston aukkoa ei täytetä oletuksella kumpaankaan suuntaan. ”Ei voida todentaa” ei tarkoita, että kunnan luku olisi väärä. Se tarkoittaa, ettei sitä voi tarkistaa – ja juuri tämä on tieto, joka päättäjän kuuluu saada.

1.7 Todistustaakka

Selvitys lähtee siitä, että lasten palveluihin kohdistuvan muutoksen perustelut kuuluvat sille, joka muutosta esittää. Tämä ei ole kylien puolelle asettumista vaan päätöksenteon perusperiaate: muutos tarvitsee perusteet, joita voi tarkistaa. Lapsen edun ensisijaisuus vahvistaa periaatetta. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 14 mukaan lapsen edun arvioinnin on oltava dokumentoitu ja vaihtoehtoja vertaileva. Kun kunnan asiakirjasta puuttuu laskelma, vertailu tai arviointi, selvitys toteaa puutteen. Se ei täytä aukkoa omalla oletuksellaan.

1.8 Miten tähän tilanteeseen päädyttiin

Ajankohta	Tapahtuma
19.10.2009	Valtuusto linjaa, että oppilaiden vanhemmille järjestetään kuuleminen ennen siirtopäätöstä
7.11.2016 § 67	5.–6. luokat siirretään keskuskouluihin; Herrala, Nostava ja Pyhäniemi muuttuvat 1–4-kouluiksi. Kuuleminen järjestettiin ennen päätöstä.
17.2.2020 § 6	Edellinen palveluverkkopäätös; perustui ilman muuttoliikettä laadittuun ennusteeseen
19.5.2025 § 20	Valtuusto edellyttää yksimielisesti kyläkoulustrategiaa
18.8.2025	Kunnanhallitus tilaa FCG:ltä palvelutarpeen arvioinnin
22.1.2026	FCG:n selvitys esitellään valtuustoseminaarissa
2.2.2026	Kunnanhallitus palauttaa palvelusuunnitelman jatkovalmisteluun
18.3.2026	Sivistys- ja hyvinvointivaliokunta palauttaa asian yksimielisesti ja luettelee yhdeksän puuttuvaa selvitystä
15.4.2026	Sivistys- ja hyvinvointivaliokunta käsittelee vaikutusarvioinnit
13.9.2026	Selvityksen ennakkohavainnot julkaistaan ja toimitetaan kunnan kirjaamoon, päätöksentekijöille ja keskeisille viranhaltijoille.
14.9.2026	Kunnanhallitus muuttaa Herralaa koskevaa linjausta ja päättää äänin 6–5 koulun säilyttämisestä
28.9.2026	Kunnanhallitus lähettää palvelusuunnitelman lausunnoille (§ 262)
13.10. / 20.10.2026	Kunnan esittelytilaisuus pääkirjastolla (KH 28.9.2026 § 262) / lausuntojen määräaika

Taulukko 2. Päätöshistorian keskeiset vaiheet.

1.9 Miten raporttia luetaan

Luku 2 esittelee neljä kylää. Luvut 3–10 arvioivat kunnan valmistelua aihe kerrallaan. Jokainen luku alkaa väitteellä, jonka jälkeen kerrotaan, mitä väite tarkalleen tarkoittaa, mitä kunta voisi perustellusti vastata, mitä väite ei tarkoita ja mitä se merkitsee päättäjälle. Väitteet on muotoiltu suoriksi tarkoituksella: päättäjä ansaitsee tietää, mitä selvitys sanoo, eikä hänen tarvitse kaivaa sitä varauksien alta. Siksi jokaisen väitteen rajaus on kirjoitettu näkyviin. Luku 11 kokoaa johtopäätökset ja luku 12 asiantuntijan suositukset. Liitteet

sisältävät todistustaulukon, menetelmän, tutkimustaustan, arviointikehikon, tietopyyntöjen kronologian ja lähteet.

1.10 Arvioinnin kohde muuttui selvitystyön aikana

Selvityksen ennakkohavainnot julkaistiin 13.9.2026, päivää ennen kunnanhallituksen käsittelyä. Tilaaja toimitti ne kunnan kirjaamoon sekä kunnanhallituksen jäsenille ja varajäsenille, valtuuston puheenjohtajistolle, valtuustoryhmien puheenjohtajille, kunnanjohtajalle, sivistys- ja hyvinvointivaliokunnan jäsenille ja varajäsenille sekä keskeisille viranhaltijoille ja valmistelijoille. Ennakkohavainnot arvioivat silloista luonnosta, jossa Herralan koulu ja päiväkoti olivat lakkautettavina, ja kunnalta pyydettiin niihin tarkennuksia. Tarkennuksia ei toimitettu.

Kunnanhallitus muutti 14.9. Herralaa koskevaa linjausta äänin 6–5, ja 28.9. valmistui uusi lausuntoluonnos, jota tämä loppuraportti arvioi. Siksi ennakkohavaintojen ja loppuraportin välillä on eroja: arvioinnin kohde muuttui, eivät arviointiperusteet. Selvitys ei arvioi eikä voi osoittaa omaa vaikutustaan kunnanhallituksen päätökseen. Olennaista on se, mitä linjauksen muuttuminen ei muuttanut:

Ennakkohavaintojen kysymys päättäjille (13.9.)	Tilanne 28.9. luonnoksessa	Luku
Paljonko Herralan lakkauttaminen säästää nettona?	Kunta ei luovuttanut laskelmaa; lakkautuslaskelma jäi asiakirjaan	4
Mitä maksaa vaihtoehto, jossa Herrala jatkaa?	Vain lakkautuslaskelmasta johdettu korjausrivi, ei omaa laskelmaa	5
Onko 222 000 euron sisäilmakorjaus laskettu kahteen kertaan?	Ei vastattu; mahdollinen päällekkäisyys vahvistamatta	4
Miksi kyläkoulukriteerin mukaista jatkuvuustarkastelua ei ole tehty?	Ei tehty; kynnys säilyi ennallaan	6
Miten Herralan lasten etu on arvioitu ja heidän näkemyksensä selvitetty?	Asiakirjoissa ei arviointia eikä lasten kuulemista	7
Miksi Nostavalle ei laskettu henkilöstökustannusta?	Menetti merkityksensä Herralan säilyessä	–
Onko Orimattila–Kärkölä-yhteistyö selvitetty, kuten valiokunta edellytti?	Ei mainintaa 28.9. asiakirjoissa	10
Miten vaikutus veto- ja pitovoimaan on arvioitu?	Asiakirjoissa ei arviota	9
Miksi Herralasta päätetään kevyemmällä tietopohjalla kuin Paimelasta?	Lakkautus poistui; tietopohja ei muuttunut	10

Taulukko 3. Ennakkohavaintojen (13.9.2026) kysymykset ja 28.9.2026 luonnoksen tilanne.

Yhdeksästä kysymyksestä yksi menetti merkityksensä linjauksen muututtua. Kahdeksaan ei ole vastattu.

2 Neljä kylää, neljä eri tulevaisuutta – kunta mittaa ne yhdellä luvulla

Palvelusuunnitelma nimeää Hollolaan neljä kyläkoulua ja asettaa niille yhden yhteisen jatkuvuuskynnyksen. Kylät eivät kuitenkaan ole saman asian neljä esiintymää. Yksi on vakaa, yksi on kunnan tuleva kasvukeskus, yksi on suurin 1–4-kyläkoulu ja yksi on entinen kuntakeskus, jonka koulun ympärille kylän palvelut ovat keskittyneet. 28.9. asiakirjoissa ei ole kyläkohtaista kokonaiskuvaa; tämän luvun tiedot on koottu yli kymmenestä kunnan omasta asiakirjasta.

Palvelusuunnitelma määrittelee kyläkouluksi koulun, jossa on pieni oppilasmäärä ja yhdysluokkaopetusta ja joka sijaitsee harvaan asutulla alueella tai maaseudulla, ja nimeää tällaisiksi Herralan, Hämeenkosken, Nostavan ja Pyhäniemen koulut (PS s. 50). Se toteaa itse, että kyläkouluilla on ”kiistämättä laajempi merkitys kylän asukkaille” ja että ne ovat ”sekä palvelu, yhteisöllinen kohtaamispaikka että elinvoimatekijä” (s. 51).

2.1 Herrala – vakaa koulu, joka alittaa kynnyksen heti

Herrala	Kunnan asiakirjojen mukaan
Koulu	Esiopetus ja vuosiluokat 1–4. Käyttöaste 57,5 % – korkein niistä kyläkouluista, joiden käyttöaste aineistossa on.
Varhaiskasvatus	Päiväkoti koulurakennuksessa; käyttöaste 90,5 %
Oppilasennuste 1–4	37 · 38 · 40 · 42 · 42 · 43 · 39 (vakaa). 1–6-mittarilla 51–65 (FCG s. 54).
Suhde kynnykseen	Alittaa 40 oppilasta heti
Tilat	Investointitarpeesta neljä eri lukua (500 000–812 000 €); sisäilmakorjaussuunnitelma laadittu 2025
Maankäyttö	Tonttitarjontaa ”runsaasti” (s. 45)
Kylän oma voima	Valokuitu vedetty ”asukkaiden omatoimisuuden kautta (osuuskunta)” (s. 52)
28.9. luonnos	Koulu ja päiväkoti säilytetään – lakkautuslaskelma jää asiakirjaan
Ratkaiseva kysymys	Laukeaako jatkuvuustarkastelu heti, ja millä investointiluvulla?

Herrala oli palvelusuunnitelman kevään 2026 valmistelussa ainoa kyläkoulu, jonka lakkauttamista esitettiin. Kunnan omien lukujen perusteella se ei ole kylistä heikoin millään mittarilla: koulun käyttöaste on korkeampi kuin vastaanottavaksi kaavaillun Nostavan, ja ennuste on vakaa. Herralan kohdalla kunta kirjaa myös asukkaiden itse rakentaman infrastruktuurin – juuri sitä omatoimisuutta, jonka kunta itse nimeää kylien elinvoiman avaimeksi (luku 9).

2.2 Nostava – kunnan tuleva asemataajama, jonka koulu on kynnyksen alla

Nostava	Kunnan asiakirjojen mukaan
Koulu	Esiopetus ja vuosiluokat 1–4; käyttöaste 41,7 %
Varhaiskasvatus	Kolme ryhmää koulurakennuksessa; kunnan mukaan nykyiset tilat ”kivikoulun asuintiloissa” eivät ole tarkoituksenmukaisimmat (s. 12)
Oppilasennuste 1–4	43 · 38 · 37 · 37 · 27 · 28 · 31 – 1–4-kyläkouluista nopeimmin laskeva. Ennuste ei sisällä kaavoitettavaa kasvua.

Nostava	Kunnan asiakirjojen mukaan
Suhde kynnykseen	Alle 40 joka vuosi lukuvuodesta 2026–2027 alkaen
Maankäyttö	Salpakankaan pidemmän aikavälin pääkasvusuunta; tavoitteena noin 7 000 asukkaan asemataajama uuden henkilöliikenneaseman yhteyteen (s. 44). Kyyhkylä I -asemakaavan tavoiteaikataulu on vuoden 2026 loppu; kaavoitusohjelman mukaan alueelle suunnitellaan 79 omakotitonttia, 8 rivitalotonttia ja 2 asuin- ja liikerakentamisen tonttia sekä noin 320 uutta asukasta. Tontteja ei nyt ole (s. 45). Kunta käyttää aluetta pilottikohteena (s. 52).
Kylän oma voima	Kunnan arvion mukaan pelkkä Kyyhkylän ensimmäinen vaihe (enintään 38 asuntoa) toisi kouluun 10–17 uutta 6–10-vuotiasta viiden vuoden kuluttua tonttien luovutuksesta (s. 45)
28.9. luonnos	Koulu ja päiväkoti säilyvät
Ratkaiseva kysymys	Ehtiikö kasvu toteutua ennen kuin kynnys laukeaa?

Nostava on kylistä paradoksaalisin. Kunnan maankäytön suunnitelmissa se on Hollolan tulevaisuus, kunnan oppilasennusteessa sen koulu on 1–4-kyläkouluista nopeimmin laskeva. Molemmat ovat kunnan omia asiakirjoja. Ne eivät vain keskustele keskenään.

2.3 Pyhäniemi – suurin 1–4-kyläkoulu, jossa tehdään kylien suurin rakennemuutos

Pyhäniemi	Kunnan asiakirjojen mukaan
Koulu	Esiopetus ja vuosiluokat 1–4; käyttöaste 41,3 %
Varhaiskasvatus	Kolmen ryhmän päiväkoti omassa rakennuksessaan; siirto koulun tiloihin 1.8.2027 (s. 15–16)
Oppilasennuste 1–4	78 · 71 · 61 · 67 · 73 · 67 · 61 – suurin 1–4-kyläkoulu
Suhde kynnykseen	Ei lähestykään rajaa
Tilat	Koulun tilamuutoksiin 200 000 €
Maankäyttö	Paakkunaisen alueen tonteille ei kunnan mukaan ole ollut kysyntää (s. 52)
Kunnan aiempi suunnittelu	FCG:n vaihtoehto 1 sisälsi koulun lakkauttamisen (FCG s. 67); palvelusuunnitelma ei toteuta sitä eikä perustele, miksi ei
28.9. luonnos	Päiväkoti kouluun: 125 000 €/v eli 30 % yksikkörakenteeseen sidotusta säästöstä
Ratkaiseva kysymys	Täyttyvätkö kunnan itse asettamat seitsemän edellytystä päiväkodin siirrolle? (luku 7)

Pyhäniemi on kylistä se, jonka koulun jatkuvuus näyttää lukujen valossa turvatuimmalta – ja juuri siihen kohdistuu nyt kyläalueiden suurin yksittäinen rakennemuutos. Ratkaisu voi olla hyvä (luku 7), mutta se muuttaa kylän tilarakennetta pysyvästi.

Pyhäniemen tulevaisuus ei myöskään ole riippumaton Heinsuon koulusta. FCG:n vaihtoehdossa 1 Heinsuo muutettiin 1–9-kouluksi nimenomaan lakkautettavan Pyhäniemen koulun vastaanottavaksi kouluksi (FCG s. 67–68). Kunnanhallitus linjasi 14.9.2026, että Heinsuo jatkaa 5.–9.-luokkien kouluna, mutta 28.9. lausuntoluonnos määrittelee ”ehyen koulupolun” yhä Heinsuon 0–9-yhtenäiskoulun kautta (s. 17), ja sama oletus näkyy henkilöstölaskelmassa (s. 43). Heinsuon 0–9-rakenne jäi siten asiakirjaan, vaikka linjaus muuttui. Koska FCG:n vaihtoehdossa rakenne oli nimenomaan Pyhäniemen lakkauttamisen vastaanottava ratkaisu, ristiriita koskee myös Pyhäniemen vaihtoehtotarkastelua.

2.4 Hämeenkoski – koulu, jonka ympärille kylän palvelut ovat keskittyneet

Hämeenkoski	Kunnan asiakirjojen mukaan
Historia	Itsenäinen kunta vuoden 2015 loppuun; liittyi Hollolaan 1.1.2016
Koulu	Esiopetus ja vuosiluokat 1–6, ainoana neljästä. Erityisluokkaopetusta järjestetään viidessä Hollolan koulussa, joista yksi on Hämeenkoski (s. 23). Yläkoulu kuntakeskuksessa.
Oppilasennuste 1–6	111 · 98 · 83 · 80 · 76 · 69 · 68 – suurin lasku: −43 oppilasta (−39 %)
Suhde kynnykseen	Ei lähestykään rajaa – kuusi vuosiluokkaa
Palvelut koulun yhteydessä	Sivukirjasto (2025: 4 755 kävijää, 12 607 lainaa, s. 34–35), koulunuorisotyö ja nuorisotila (s. 36), oma valmistuskeittiö (s. 43); liikunta Koskihallissa
Maankäyttö	Koulun viereinen alue kaavoitettu pientaloille, mutta kysyntää ei ole ollut ”kampanjasta huolimatta” (s. 52); kuitu markkinaehtoisesti keskustaan
28.9. luonnos	Ei muutoksia
Ratkaiseva kysymys	Miten oppilasmäärän lasku ja koulun rooli palvelukeskittymänä sovitetaan yhteen ennen kuin luvut pakottavat?

Hämeenkosken koulu on enemmän kuin koulu. Hämeenkoski oli itsenäinen kunta vielä vuonna 2015, ja sen koulun yhteydessä toimivat edelleen kirjasto, nuorisotyö ja keittiö: kyse on entisen kuntakeskuksen palvelurakenteesta, ei vain yhden kylän koulusta. Jos koulun asema joskus tulee arvioitavaksi, arvioitavana on koko tämä rakenne. Palvelusuunnitelman kynnys ei tunnista sitä, koska se laskee vain oppilaita.

2.5 Yksi mittari, neljä logiikkaa

Kylä	Kehityskuva	Mikä ratkaisee tulevaisuuden	Mitä 40 oppilaan raja näkee
Herrala	Vakaa	Kynnyssääntö ja kiistanalainen investointiluku	Alituksen heti
Nostava	Laskeva ennuste, vahva kaavasignaali	Kaavoituksen ja tonttien aikataulu	Alituksen, ei kasvua
Pyhäniemi	Laskeva (78 → 61), mutta selvästi kynnyksen yläpuolella	Päiväkotisiirron toteutus	Ei mitään
Hämeenkoski	Selvästi laskeva	Väestökehitys ja palvelukeskittymän kokonaisuus	Ei mitään – 1–6-rakenne

Taulukko 4. Neljän kylän erilaiset kehityslogiikat.

Taulukko kertoo luvun ydinviestin: jokaisen kylän tulevaisuuden ratkaisee eri tekijä, eikä yksikään näistä tekijöistä ole oppilaiden absoluuttinen määrä.

Kokonaiskuvasta nousee lisäksi rakenteellinen havainto, jota yksittäisestä yksiköstä ei näe. Kunta esittää päiväkotien sijoittamista koulujen tiloihin kyläkoulujen elinvoimaa tukevana ”monitoimirakennus”-ratkaisuna (s. 52). Saman asiakirjan mukaan 5.–6. luokkien palauttaminen kyliin edellyttäisi päiväkotien siirtämistä pois koulurakennuksista (s. 26). Herralassa ja Nostavalla päiväkoti on jo koulussa, Pyhäniemessä se siirtyy sinne 2027. Kun ratkaisut toteutuvat, kolme neljästä kyläkoulusta on käytännössä sidottu 1–4-rakenteeseen – ja juuri 1–4-koulut ovat se koulutyyppi, jolle 40 oppilaan absoluuttinen raja on vaativin (luku 6). Selvitys ei väitä, että päiväkoti koulussa olisi huono ratkaisu; se voi olla erittäin hyvä. Havainto on, että kaksi palvelusuunnitelman linjausta – monitoimirakennus ja oppilasmääräkynnys – vaikuttavat yhdessä tavalla, jota kumpikaan ei yksinään ilmaise.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

”Kyläkouluja” ei ole päätettävänä yhtenä asiana. On neljä kylää, joista jokaisen tilanteen ratkaisee eri asia. Mittari, joka kohtelee niitä samalla luvulla, tuottaa yhdenmukaisuuden vaikutelman mutta sattumanvaraisia lopputuloksia (luku 6).

3 Suurin osa säästöstä ei tarvitse yhtään koulua

Kunta esittää palvelusuunnitelmalleen noin miljoonan euron vuotuista säästöä. Yli puolet siitä syntyy ratkaisuista, jotka eivät edellytä yhdenkään koulun tai päiväkodin lakkauttamista tai yhdistämistä. Kyläyksiköistä päätettäessä vaakakupissa ei ole miljoona vaan enintään 415 000 euroa.

3.1 Mitä tämä tarkalleen tarkoittaa

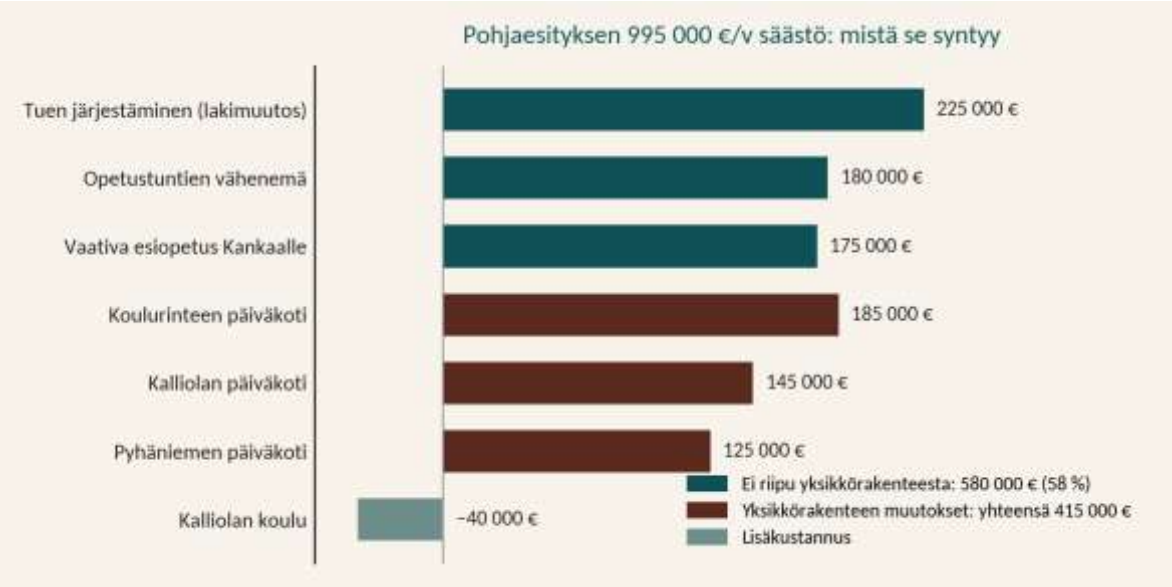
Kunnanhallituksen 28.9.2026 § 262:n mukaan pohjaesityksen toimintamenovaikutus on 995 000 euroa vuodessa (PS s. 47). Kolme sen erää ei riipu yksikkörakenteesta, ja kunkin perusteluksi löytyy kunnan omista asiakirjoista myönteinen näyttö:

Erä	€ / v	Kunnan oma peruste
Tuen järjestäminen	225 000	1.8.2025 voimaan tullut lakiuudistus; muutos kohdistuu erityisluokkarakenteeseen koulujen sisällä
Opetustuntien vähenemä	180 000	”Opetustuntien vähentäminen oppilasmäärien laskiessa”
Vaativa esiopetus Kankaalle	175 000	Toteutetaan ”pääosin nykyisillä resursseilla” 1.8.2026 alkaen
Yhteensä	**580 000**	**58 % pohjaesityksestä**

Taulukko 5. Yksikkörakenteesta riippumattomat säästöerät. Lähde: PS 28.9.2026; johdettu.

Yksikään erityisluokkia ylläpitävä koulu ei ole lakkautettavana, eikä lakkautettavissa tai yhdistettävissä yksiköissä ole erityisluokkia. Näiden erien toteutuminen ei siis edellytä yhdenkään koulun tai päiväkodin lakkauttamista tai yhdistämistä. Väite kestää myös herkkyystarkastelun. Vaativan esiopetuksen lähdeasiakirja arvioi vähennyksen 3–5 henkilötyövuodeksi, ja laskelmaan on viety yläraja. Alarajalla riippumattomien erien osuus on noin 55 prosenttia (510 000 / 925 000 €). Kumpaa lukua tahansa käytetään, enemmistö säästöstä ei riipu kouluverkosta.

Yksikkörakenteen muutoksiin jää 415 000 euroa vuodessa: Koulurinteen päiväkoti 185 000 €, Kalliolan päiväkoti 145 000 €, Pyhäniemen päiväkoti 125 000 € ja Kalliolan koulu −40 000 €. Pyhäniemen päiväkodin osuus on 30 prosenttia yksikkörakenteeseen sidotusta säästöstä ja 12,6 prosenttia koko säästöstä.

Kuva 1. Pohjaesityksen säästön rakenne. Lähde: KH 28.9.2026 § 262, PS s. 47; luokittelu johdettu.

3.2 Kaikki taulukon luvut eivät ole kassaa

Kunnan taulukko yhdistää kolmenlaisia lukuja: toimintamenoja, poistoja ja alaskirjauksia. Pohjaesityksen 995 000 euroa on toimintamenovaikutus. Poistot ja alaskirjaukset ovat kirjanpidollisia eriä; alaskirjaus (pohjaesityksessä −594 000 €) on kertaluonteinen kulu eikä kassasta lähtevää rahaa. Siitä, kuinka suuri osa toimintamenovaikutuksesta on kunnan sisäisiä vuokria, ei esitetä erittelyä. Herralan kohdalla tiedetään, että sisäinen pääomavuokra muodostaa noin 37 prosenttia oppilaskohtaisesta kustannuksesta – kunnan sisäinen siirto, joka ei katoa kunnan taloudesta, vaikka rakennus tyhjenisi.

3.3 Missä Hollolan kustannus oikeasti on

FCG:n vertailussa Hollolan opetuksen kustannus oppilasta kohden on maan keskiarvoa pienempi: 5 735 € (koko maa 6 121 €). Keskiarvoa suuremmat ovat kuljetukset, 965 € (455 €), ja hallinto, 1 298 € (861 €). Kuljetusoppilaita on 36 prosenttia (FCG s. 34; vertailuvuotta ei ole merkitty). Palvelusuunnitelmassa ei osoiteta, että koulujen keskittäminen vähentäisi kuljetus- tai hallintokustannuksia. Kuljetusten osalta suunta on päinvastainen: Herralan lakkautus olisi kunnan oman arvion mukaan lisännyt kuljetuskustannuksia 75 000 eurolla vuodessa.

3.4 Talouden kehys: kolme lukua, kolme eri asiaa

Palvelusuunnitelma kuvaa talouden tasapainotustarvetta kolmella luvulla, jotka mittaavat eri asioita:

- **3,4 miljoonaa euroa** on kunnan oma arvio vuoden 2027 talousarvioon kohdistuvasta sopeuttamispaineesta (KH 17.8.2026 § 217, PS s. 5) – talousarvion valmistelun lähtötilanne ennen toimenpiteitä, ei toteutunut alijäämä.
- **1,5 miljoonasta 6 miljoonaan euroon** kasvava tilinpäätöksen alijäämä vuosina 2026–2029 on FCG:n painelaskelma (PS s. 7). Kunta on kirjallisesti todennut, ettei se vastaa FCG:n raportin tietosisällöstä (luku 10).
- **Keskimäärin noin 3 miljoonan euron** vuotuinen epätasapaino vuosina 2026–2029 on palvelusuunnitelman oma johtopäätös (s. 7). Asiakirjasta ei ilmene, miten se on johdettu.

Kaikki kolme ovat ennusteita. Tilikauden tulos on ollut positiivinen jokaisena vuonna 2020–2025 (14,2 / 9,8 / 7,64 / 10,66 / 4,0 / 3,3 M€). Ylijäämät on kirjattu investointivarauksiin, ja nämä varaukset ovat todellisia.

Ennusteiden heikkeneminen voi olla aivan aiheellista, eikä selvitys kiistä sitä. Kunnan oma arvio kuitenkin toteaa, ettei 3,4 miljoonan euron laskelma ota huomioon suhdannevaihtelua, valtionosuusuudistusta eikä velkajarrua (s. 5). Epävarmuus on molempiin suuntiin.

Mittasuhteet kunnan omaan 3,4 M€:n sopeuttamistarpeeseen	€ / v	Osuus
Palvelusuunnitelman koko pohjaesitys	995 000	n. 29 %
Yksikkörakenteesta riippumattomat erät	580 000	n. 17 %
Yksikkörakenteen muutokset yhteensä	415 000	n. 12 %
josta Pyhäniemen päiväkoti	125 000	n. 4 %

Taulukko 6. Säästöjen mittasuhteet. Johdettu: PS s. 5 ja 47.

Kunnanhallitus toteaa itse, ettei palvelusuunnitelma ”sellaisenaan” toteuta talouden tasapainotusta, vaan tasapainotus tehdään talousarvioprosessissa (KH 28.9.2026 § 261). Kyläyksiköitä koskevilla ratkaisuilla katetaan siis enintään noin kahdeksasosa vuoden 2027 sopeuttamistarpeesta.

Kunta ei ole tehnyt jälkiseurantaa siitä, toteutuivatko aiempien palveluverkkopäätösten säästölupaukset; tämä on kunnan kirjallinen myöntö. Vuonna 2020 esitetty 1,5 miljoonan euron säästö oli kuuden vuoden kumulatiivinen summa, ja yli puolet siitä oli sisäisiä kirjauksia.

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi todeta, että kaikki erät tarvitaan eikä 580 000 euroa yksin riitä, ja että suunnitelman osat on tarkoitettu toteutettaviksi kokonaisuutena. Ensimmäinen pitää paikkansa, eikä selvitys väitä muuta. Kokonaisuusvarauma ei kuitenkaan sido näitä kolmea erää yksikkörakenteeseen: kunnan omat asiakirjat perustelevat ne lakiuudistuksella, oppilasmäärän laskulla ja esiopetuksen järjestelyllä.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei kiistä talouden tasapainottamisen tarvetta, eikä se väitä 415 000 euron rakennesäästöä epätodelliseksi. Se toteaa, että kyläyksiköitä koskeva päätös on päätös enintään 415 000 eurosta, ei miljoonasta, ja että tämänkin luvun nettovaikutus kassaan jää esitetystä aineistosta osittain auki.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Kun lapsille ja kylille tärkeistä yksiköistä keskustellaan miljoonan euron säästön nimissä, keskustelu käydään väärällä luvulla. Säästöjen enemmistö toteutuu joka tapauksessa. Päätettävänä on, mitkä vaikutukset 415 000 euron rakennesäästö oikeuttaa – ja ne on arvioitava. Yksikkörakenteen muutoksilla katetaan enintään noin kahdeksasosa kunnan omasta vuoden 2027 sopeuttamistarpeesta.

4 Päätös muuttui – laskelma jäi

Kunnanhallitus päätti 14.9.2026 säilyttää Herralan koulun. Herralan lakkautuslaskelma ei kuitenkaan poistunut minnekään. Se on edelleen kunnanhallituksen 28.9. päätöspykälän taulukossa, se ratkaisee aritmeettisesti, mitä Herralan säilyttämisen kerrotaan maksavan, ja kunta on ilmoittanut kirjallisesti, ettei siinä mahdollisesti olevia virheitä enää korjata.

4.1 Mitä tämä tarkalleen tarkoittaa

Kunnanhallitus palautti palvelusuunnitelman jatkovalmisteluun äänin 6–5 linjauksella, että Herralan koulu säilytetään ja Heinsuo jatkaa 5.–9. luokkien kouluna (KH 14.9.2026 § 248). Kaksi viikkoa myöhemmin valmistunut lausuntoluonnos noudattaa linjausta – mutta vain linjauksen tasolla. Palvelusuunnitelman luku 2.2 (s. 12–13) ja vaikutusten ennakkoarvioinnin luvut 3.2.1–3.2.2 sisältävät yhä lakkauttamista puoltavan laskelman ja johtopäätöksen. Asiakirjan perustelut ja linjausesitys eivät vastaa toisiaan.

Laskelma ei ole jäänyt vain liiteasiakirjaan. Kunnanhallituksen 28.9.2026 § 262:n oma yhteenvetotaulukko alkaa Herralan lakkautusrivillä (toiminta 390 000 €, poistot 90 000 €, alaskirjaus −765 000 €, investoinnit 720 000 €), ja Herralan säilyttäminen esitetään vasta sen jälkeen korjausrivinä ”Herrala–Nostava ei muutosta” (pöytäkirja s. 40–41). Laskelma vaikuttaa kolmeen asiaan, joilla on merkitystä päätöksenteolle:

- **Kokonaissäästöön.** Korjausrivi pienentää kokonaissäästöä toimintamenojen osalta 315 000 eurolla ja poistojen osalta 80 000 eurolla sekä pienentää investointivähennystä 520 000 eurolla. Kunnan luonnoksen mukaan Herralan säilyttäminen merkitsee siis 315 000 euron menetettyä säästöä vuodessa. Luku on johdettu lakkautuslaskelmasta (390 000 − 75 000 €), eikä tätä laskentaketjua ole voitu todentaa.
- **5.–6. luokkien vertailuun**, joka sisältää Herralan jatkamisen (480 000 €), vaikka se on jo pohjaesityksessä (luku 5).
- **Kyläkoulukynnykseen.** Kynnyksen investointiehto (yli 0,5 M€) ei ylity palvelusuunnitelman tekstin 500 000 eurolla. Aineistossa esiintyvillä muilla luvuilla – 720 000, 782 000 ja 812 000 euroa – se ylittyy.

4.2 Kaksi lukua samasta koulusta

Palvelusuunnitelma esitti Herralan lakkauttamisen säästöksi 390 000 euroa vuodessa. Kunnan oma konsultti FCG arvioi saman säästön 192 500 euroksi vuodessa (FCG s. 72). Eroa on noin kaksinkertaisesti. FCG:n luku muodostuu viidestä erittelystä: opettajaresurssi 60 000 €, ateria- ja puhtauspalvelut 35 000 €, ylläpitovuokra 100 000 €, poistot 60 000 € sekä koulukuljetusten lisäkustannus −62 500 €. Palvelusuunnitelman 390 000 eurolle ei ole esitetty vastaavaa erittelyä – ainoa osatekijä on 6,4 henkilötyövuotta ilman henkilötyövuoden hintaa. Kun laskentaketjua pyydettiin tietopyynnöllä, kunta epäsi sen tietopyyntöpäätöksellä sisäisenä työaineistona eikä ilmoittanut, onko laskelmaa olemassa (hallinto- ja talousjohtajan päätös 25.9.2026 § 12, kohta C). Herralan kiinteistötaloudellista erittelyä ei kunnan mukaan ole sen hallussa (kohta H2).

Myös laskelmien lähtöoletus on eri. FCG:n sarakeotsikko kuuluu ”Herrala yhdistyy Nostavaan (1–6) 1.8.2026”, ja FCG:n vaihtoehdossa Nostavan koulu muutetaan Herralan ja Nostavan yhdistyessä takaisin 1–6-kouluksi (FCG s. 67). Palvelusuunnitelman laskelma olettaa Nostavan jäävän 0–4-kouluksi. Säästöluku ja koulurakenne ovat siis eri, mutta asiakirjoissa niitä käsitellään saman asian kahtena arviona. Myös alaskirjauksessa luvut eroavat: FCG 650 000 €, palvelusuunnitelma 765 000 €.

4.3 Neljä investointilukua

Luku	Lähde	Selitys
812 000 €	FCG s. 30	Koko tarve 2025–2036
782 000 €	FCG s. 72, liite 1	Sama ilman jo käytettyä vuotta 2025 (30 000 €)
720 000 €	PS, taulukko s. 13	500 000 € + 220 000 € kuntokartoitus
500 000 €	PS, teksti s. 12	Ei eritelty

Taulukko 7. Herralan investointitarpeen luvut kunnan aineistossa.

Kaksi ensimmäistä lukua täsmäävät keskenään. Kaksi jälkimmäistä eivät täsmää FCG:n lukuihin. Kuntokartoituserä 220 000 euroa vastaa Herralan sisäilmakorjausten 222 000 euron kustannusarviota. Kunta nimeää erän perustaksi elinvoimavaliokunnan 24.3.2026 § 50 liitteen 2, joka itse toteaa sisäilmakorjauksen sisältyvän investointitarpeeseen. Kyse on siten mahdollisesta päällekkäisyydestä, jota ei ole voitu vahvistaa. Sillä on seurauksia: juuri tämä erä nostaa palvelusuunnitelman oman luvun yli kyläkoulukynnyksen investointiehdon.

4.4 ”Niitä ei enää korjata”

Kunta katsoo Herralan aiemman valmistelun loppuun saatetuksi ja toteaa: ”Mikäli aiemmassa valmistelussa olisi virheellisyyksiä, niitä ei enää korjata” (25.9.2026 § 12). Lause olisi ymmärrettävä, jos valmistelu olisi päättynyt. Se ei ole päättynyt. Samat luvut – 390 000, 90 000, 765 000 ja 720 000 euroa – ovat 28.9. lausuntoluonnoksessa, josta kuntalaiset ja toimielimet antavat lausuntonsa 20.10. mennessä. Lausuntoluonnos toteaa lisäksi itse, että jos suunnitelmasta poistetaan tai siihen lisätään laajavaikutteisia linjauksia, suunnitelma on yhteensovitettava uudelleen (s. 4).

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti sanoa, ettei Herralan lakkauttaminen ole enää esillä, joten laskelman yksityiskohdilla ei ole merkitystä. Tämä pitäisi paikkansa, jos laskelma olisi poistettu asiakirjasta. Niin ei ole tapahtunut: laskelma ratkaisee edelleen sen, mitä Herralan säilyttämisen kerrotaan maksavan, ja sen, ylittyykö kyläkoulukynnyksen investointiehto. Palvelusuunnitelma itse edellyttää uudelleen yhteensovittamista, kun laajavaikutteinen linjaus muuttuu.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, että 390 000 euroa olisi väärä luku. Se toteaa, ettei lukua voi tarkistaa, että se on noin kaksinkertainen kunnan oman konsultin arvioon ja että se perustuu eri koulurakenteeseen. Selvitys ei ota kantaa siihen, miksi laskelma jäi asiakirjaan; havainto koskee asiakirjan sisältöä, ei sen laatijoita.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Kun lausuntoluonnos kertoo Herralan säilyttämisen merkitsevän 315 000 euron menetettyä säästöä vuodessa, luku on peräisin laskelmasta, jota kunta ei ole avannut ja jonka mahdollisia virheitä se on ilmoittanut jättävänsä korjaamatta. Ennen kuin lukua käytetään päätöksen perustana, laskelma on joko avattava tai poistettava.

5 Hylätty vaihtoehto sai arvioinnin – valittu ei

Herralan koulun jatkamisesta ei kunnan julkaistussa valmisteluaineistossa ole ennen 14.9.2026 omaa laskelmaa eikä vaikutusarviota. Kaikki kunnan 8.4.2026 talousaineiston skenaariot olettivat lakkautuksen. Kun kunnanhallitus käänsi linjan, lakkautus nimettiin ”arvioiduksi vaihtoehdoksi” ja sen hyödyt kuvattiin. Valitun ratkaisun arviointia ei esitetä. Vaihtoehtojen vertailu, jonka pitäisi edeltää päätöstä, on tehty jälkikäteen ja nurinpäin.

5.1 Lähtöoletus, ei vaihtoehto

Kunnan 8.4.2026 talousaineistoissa Herralan koulun ja päiväkodin lakkauttaminen sekä Nostavan säilyminen eivät ole vertailtuja vaihtoehtoja vaan kaikkien talousskenaarioiden lähtöoletuksia. FCG:n toimeksiannon rajauksesta puuttui vaihtoehtojen vertailu. Huhtikuun 2026 vaikutusten ennakkoarviointi vertaa nykytilaa pohjaesitykseen, mutta ei toteuttamisvaihtoehtoja keskenään. Kunta on osannut tehdä vertailun aiemmin: Paimelan koulun arvioinnissa vuonna 2025 vaihtoehtoja oli kahdesta kolmeen, ja vuoden 2024 arvioinnissa 5.–6. luokkien sijoittumisesta verrattiin nykytilaa ja vaihtoehtoa koulukohtaisesti.

5.2 Kun linja kääntyi, arviointi jäi paikalleen

Lausuntoluonnokseen liitetyssä vaikutusten arvioinnissa (28.9.) lakkautus esitetään otsikolla ”Arvioitu vaihtoehto: Herralan koulun lakkauttaminen ja opetuksen siirto Nostavalle” (EVA s. 9). Arvioinnin sisältö ei ole muuttunut. Lakkautuksen kerrotaan kokoavan oppilaat ”tarkoituksenmukaisempiin ryhmiin”, poistavan yhdysluokkatarvetta, helpottavan tuen järjestämistä ja luovan ”laajemmat sosiaaliset verkostot”. Kokonaisuutena se ”olisi tukenut palvelusuunnitelman tavoitetta järjestää perusopetus pedagogisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla”. Sitten todetaan: ”Kokonaisarvion perusteella tähän vaihtoehtoon ei kuitenkaan päädytty, vaan Herralan koulu säilytetään.”

28.9. vaikutusarvioinnissa ei esitetä valitun ratkaisun – Herralan koulun jatkamisen – arviointia. Asiakirjasta ei ilmene, mitkä sen vaikutukset lapsiin, opetusjärjestelyihin, investointeihin tai kylään ovat. Perusteluna esitetään kunnanhallituksen ”kokonaisarvio”, jonka sisältöä ei kerrota (EVA s. 10). Sama rakenne toistuu Herralan päiväkodin kohdalla. Lukija, joka lukee arvioinnin sellaisenaan, saa käsityksen, että hylätty vaihtoehto olisi ollut parempi. Tällainen asiakirja on huono pohja sekä lausunnoille että valtuuston päätökselle – lukijan omasta kannasta riippumatta.

5.3 FCG:n ehto, jota ei noudatettu

FCG:n säästölaskelma Herralasta (192 500 €/v) on laskettu sarakkeeseen ”Herrala yhdistyy Nostavaan (1–6) 1.8.2026” (FCG s. 72), ja FCG:n vaihtoehdossa Nostavan koulu muutetaan takaisin 1–6-kouluksi (s. 67). Palvelusuunnitelman laskelma (390 000 €/v) olettaa Nostavan jäävän 0–4-kouluksi. Kunnan oma säästöluku on siis laskettu eri ratkaisulle kuin sen konsultin luku, eikä kumpaakaan ratkaisua ole verrattu toiseen. FCG:n vaihtoehto 1 sisälsi myös Pyhäniemen koulun lakkauttamisen. Palvelusuunnitelma ei toteuta sitä eikä perustele, miksi ei. Pyhäniemen kannalta lopputulos on hyvä, mutta jäljitettävyyden kannalta kyse on samasta puutteesta: vaihtoehto on käsitelty, mutta käsittely ei näy asiakirjoissa.

5.4 Vertailu, joka laskee saman asian kahdesti

Palvelusuunnitelma hylkää 5.–6. luokkien palauttamisen kyläkouluihin laskelmalla, jonka mukaan palautus heikentäisi tulosta 1 104 167 eurolla ja kasvattaisi investointiohjelmaa 2 520 000 eurolla (PS s. 27). Laskelma on tehty vanhaa 1,3–1,4 miljoonan euron kokonaisuutta vasten, ja siihen sisältyvät rivit ”Herralan toiminta jatkuu” (480 000 €) ja ”Nostavan nykyinen toiminta jatkuu” (−85 000 €). Molemmat ovat jo 28.9. pohjaesityksessä. Kun rivit poistetaan, palautuksen tulosvaikutus pohjaesitykseen verrattuna on noin 709 000 euroa ja investointilisäys noin 2,0 miljoonaa euroa. Vaikutusten arviointi ilmoittaa samalle vaikutukselle 0,8 miljoonaa euroa (EVA s. 15). Lukua ei voi johtaa kummastakaan laskelmasta.

Reiluuden nimissä on todettava, että korjaus ei kumoa kunnan johtopäätöstä. Korjatullakin luvulla palautus veisi suurimman osan pohjaesityksen säästöstä: 995 000 eurosta jäisi jäljelle noin 290 000 euroa. Investointilisäyksestä valtaosa on Nostavan uusi kolmiryhmäinen päiväkoti (2,0 M€), joka tarvittaisiin, koska

päiväkoti joutuisi siirtymään pois koulurakennuksesta. 5.–6. luokkien palauttaminen kaikkiin kyläkouluihin on kallis ratkaisu, eikä selvitys väitä muuta. Avoimeksi jää kuitenkin kolme asiaa:

- **Kuljetusvaikutus.** Kuljetusten muutosta ei laskettu (”Erilliskuljetuskustannusten muutos ei huomioitu”), mutta johtopäätöksessä todetaan kuljetussäästön jäävän ”selvästi pienemmäksi” kuin muut lisäkustannukset (s. 28). Kuljetuskustannus on Hollolassa noin kaksinkertainen maan keskiarvoon nähden (luku 3).
- **Välimuodot.** Vertailu tuntee vain kaksi tilaa: kaikki palautetaan tai mitään ei palauteta. Koulukohtaisia tai vaiheittaisia välimuotoja ei laskettu.
- **Vertailun pohja.** Asiakirja esittää päättäjille 1,1 ja 2,5 miljoonan euron luvut, jotka laskevat Herralan jatkamisen kahteen kertaan.

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti todeta, että palvelusuunnitelma on strateginen asiakirja, jonka ei tarvitse laskea jokaista vaihtoehtoa, ja että Herralan jatkamisen kustannus näkyy nyt taulukossa (315 000 €). Taulukon rivi on kuitenkin johdettu lakkautuslaskelmasta, ei jatkamisen omasta laskelmasta. Asiakirjasta ei ilmene, miten Herralan investointitarve (500 000 vai 720 000 €) jatkamisvaihtoehdossa hoidetaan, miten opetus järjestetään tai miten kynnyksen alittuminen ratkaistaan (luku 6).

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, että lakkautus olisi päätetty etukäteen, eikä sitä, että 5.–6. luokkien palauttaminen olisi parempi ratkaisu. Havainto koskee järjestystä: vaihtoehtoja ei verrattu ennen linjausta, ja kun linjaus muuttui, arviointia ei tehty uudelleen.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Valtuusto saa käsiteltäväkseen asiakirjan, jossa valitun ratkaisun perusteluna on pelkkä päätös ja hylätyn ratkaisun perusteluna myönteinen arvio. Ennen hyväksymistä Herralan jatkamisesta tarvitaan oma vaikutusarvio ja laskelma, ja 5.–6. luokkien vertailu on korjattava pohjaesityksen mukaiseksi. Muuten valtuuston päätös nojaa perusteluihin, jotka puoltavat toista ratkaisua kuin se, jonka valtuusto hyväksyy.

6 Kunta pienensi koulut – nyt se mittaa niiden pienuutta

Palvelusuunnitelma asettaa kyläkouluille 40 oppilaan rajan, jonka alittuessa koulun jatkuvuus otetaan erilliseen tarkasteluun. Kolme neljästä kyläkoulusta on kuitenkin 1–4-kouluja, koska kunta itse siirsi niiden 5.–6. luokat keskuskouluihin vuonna 2016. Raja ei siis mittaa pelkästään väestökehitystä. Se mittaa myös kunnan omien aiempien päätösten seurauksia.

6.1 Kynnys, jolle ei esitetä perusteita

Lausuntoluonnoksen kyläkoululinjaus kuuluu kokonaisuudessaan: ”Isompien investointien (yli 0,5 miljoonaa euroa) sekä perusopetuksen oppilasmäärän laskiessa alle 40 oppilaan, kyläkoulun jatkuvuuden edellytyksiä

tarkastellaan erikseen” (s. 53). Asiakirjasta jää auki neljä asiaa, jotka vaikuttavat suoraan siihen, kenen kohdalla kynnys laukeaa:

- **Ehtojen suhde.** Taustateksti puhuu rajoista, jotka laukaisevat säilyvyystarkastelun oppilasmäärälle ”tai” investointitarpeelle (s. 51); linjaus käyttää sanaa ”sekä”. Asiakirjasta ei käy ilmi, riittääkö yksi ehto.
- **Rajan perustelu.** Ei perustella, miksi raja on 40 oppilasta eikä esimerkiksi 30 tai 50, eikä miksi se on sama 1–4- ja 1–6-kouluille.
- **Laskentayksikkö.** Ei ilmene, lasketaanko esioppilaat mukaan. Kunnan ennusteluvut (FCG s. 53–60) eivät sisällä esioppilaita.
- **Tarkastelun sisältö.** Ei käy ilmi, mitä ”erikseen tarkastelu” tarkoittaa, kuka sen tekee ja millä kriteereillä.

Kynnys koskee vain kyläkouluja, ja se on kirjattu asiakirjaan, joka ”ei ohjaa tulevien valtuustokausien päätöksentekoa” (s. 3) mutta joka valtuuston hyväksymänä ”korvaa aikaisemmat tehdyt opetustoimen järjestämistä koskevat linjaukset” (s. 4).

6.2 Vuoden 2016 rakennepäätös ratkaisee yhä, kuka alittaa kynnyksen

Valtuusto päätti 7.11.2016 § 67, että 5.–6.-luokkalaiset siirtyvät keskuskouluihin (PS s. 25). Herrala, Nostava ja Pyhäniemi muuttuivat 1–4-kouluiksi; Hämeenkoski ja Kalliola jatkavat 1–6-kouluina (s. 28). Tämä ratkaisee, mitä 40 oppilasta tarkoittaa käytännössä:

Koulutyyppi	Vuosiluokkia	40 oppilasta tarkoittaa
1–4-koulu	4	10 oppilasta / vuosiluokka
1–6-koulu	6	noin 6,7 oppilasta / vuosiluokka

Sama absoluuttinen raja on 1–4-koululle noin puolitoista kertaa vaativampi kuin 1–6-koululle. FCG:n 1–6-laskelmassa Herralan oppilasmäärä on ennustejaksolla 51–65 oppilasta: 1–6-kouluna Herrala ei alittaisi rajaa kertaakaan, 1–4-kouluna se alittaa sen heti.

Kunta tunnisti vaikutuksen jo aikanaan. Vuoden 2024 vaikutusarvioinnissa todetaan, että kun 5.–6. luokat siirtyivät kuntakeskukseen, kylille mahdollistettiin päiväkotien perustaminen. Vaikutusarvioinnin mukaan ”Tällä on pyritty säilyttämään palvelut 1.–4.-luokkalaisille” (EVA 9/2024, s. 5). Kunta siis tiesi, että rakennemuutos heikensi kyläkoulujen pohjaa, ja pyrki kompensoimaan sitä. Nyt sama kompensaatio, kyläpäiväkoti, oli Herralassa lakkautuslistalla, ja oppilasraja mitataan rakenteella, jonka kunta itse loi. Kehä sulkeutuu luvussa 2.8: 5.–6. luokkien palauttamista kyliin ei esitetä, koska se lisäisi kustannuksia (s. 28). Aiempi rakennepäätös tekee kouluista pieniä, pienuus laukaisee tarkastelun, ja rakenteen korjaaminen on liian kallista.

> **MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA**
>
> Selvitys ei väitä, että vuoden 2016 päätös olisi tehty tätä silmällä pitäen. Vuoden 2016 ratkaisulla oli omat perusteensa, ja huoltajia kuultiin ennen päätöstä. Havainto koskee mekanismia: kun kunta ensin supistaa koulun vuosiluokkarakennetta ja myöhemmin arvioi sen jatkuvuutta absoluuttisella oppilasmäärällä, aiempi päätös vaikuttaa suoraan siihen, täyttyykö kynnys – tarkoituksesta riippumatta.

6.3 Kunnan oma kasvusuunta ei läpäisisi kunnan omaa kynnystä

Palvelusuunnitelma nimeää Nostavan Salpakankaan pidemmän aikavälin pääkasvusuunnaksi, jonne tavoitellaan noin 7 000 asukkaan asemataajamaa (s. 44). Kyyhkylän ensimmäisen vaiheen (enintään 38

asuntoa) arvioidaan tuovan Nostavan kouluun 10–17 uutta 6–10-vuotiasta viiden vuoden kuluttua tonttien luovutuksesta (PS s. 45, elinvoimavaliokunnan 24.3.2026 § 50 arvion pohjalta). Arvio perustuu Tasatarhan alueen toteumaan, 0,46 kouluikäistä lasta asuntoa kohden, ja koskee vain kaavoitetun kokonaisuuden ensimmäistä vaihetta.

Samaan aikaan kunnan oppilasennusteessa Nostavan 1–4-luokkien oppilasmäärä laskee 43:sta 27–31:een (FCG s. 58), ja koulu alittaa 40 oppilaan rajan joka vuosi lukuvuodesta 2026–2027 alkaen. Ennuste ei sisällä Kyyhkylää: Nostavalla ei ole tontteja, ja kaava on vasta käsittelyssä (s. 45). Kynnys laukeaisi siis koulussa, jonka kunta on itse nimennyt pääkasvusuunnakseen, ennen kuin kasvu ehtii toteutua. Oppilasmääräkriteeri ei tunnista kunnan omien aluekehitysratkaisujen vaikutusta koulun tulevaan oppilaspohjaan.

Sama asiakirja on tonttien osalta jännitteessä itsensä kanssa: sivulla 52 kunnalla on ”myymättömiä tontteja jokaisessa koulujen lähiympäristössä”, sivulla 45 ”Nostavalla ei tällä hetkellä ole tontteja”.

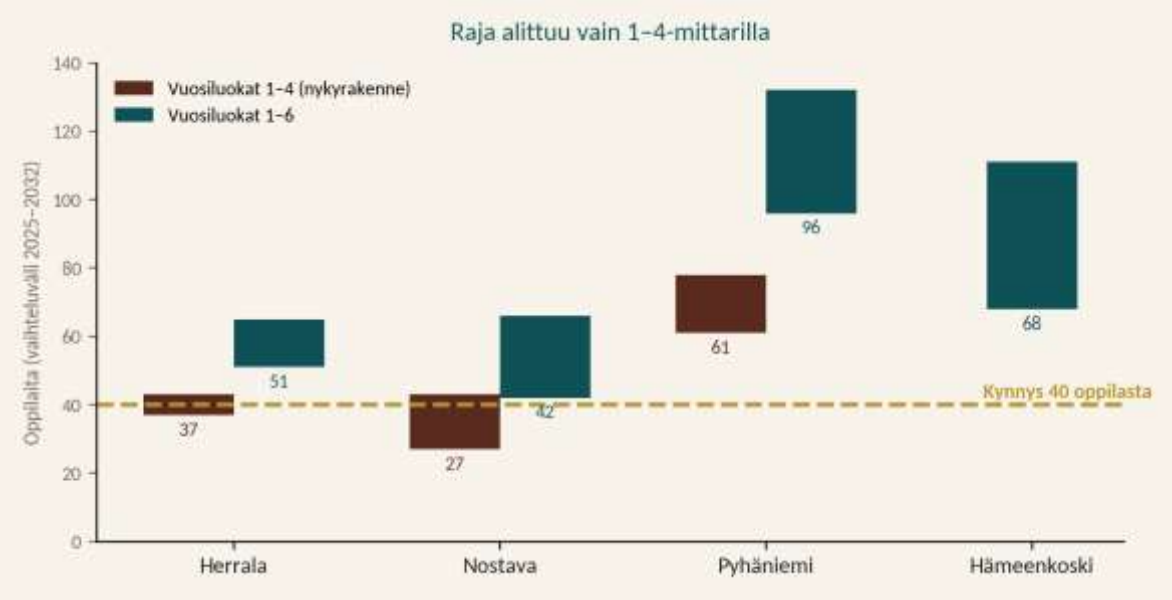
6.4 Mittari, joka näkee rakenteen mutta ei kehitystä

Koulu	Rakenne	Ennuste 2025–2026 → 2031–2032	Alle 40
Herrala	1–4	37 · 38 · 40 · 42 · 42 · 43 · 39	3 vuotena 7:stä
Nostava	1–4	43 · 38 · 37 · 37 · 27 · 28 · 31	joka vuosi 2026–2027 alkaen
Pyhäniemi	1–4	78 · 71 · 61 · 67 · 73 · 67 · 61	ei kertaakaan
Hämeenkoski	1–6	111 · 98 · 83 · 80 · 76 · 69 · 68	ei kertaakaan

Taulukko 8. Kyläkoulujen oppilasennusteet ilman esioppilaita. Lähde: FCG s. 54–59.

Taulukko paljastaa mittarin luonteen. Herralan oppilasmäärä pysyy ennustejaksolla vakaana mutta alittaa rajan. Hämeenkosken oppilasmäärä laskee 43 oppilaalla (−39 %), mutta koulu ei lähestykään rajaa, koska sillä on kuusi vuosiluokkaa. Mittari reagoi vuosiluokkarakenteeseen voimakkaammin kuin oppilasmäärän kehitykseen.

Ratkaiseva todiste löytyy FCG:n omista 1–6-luvuista: niillä yksikään Hollolan kyläkoulu ei alittaisi 40 oppilaan rajaa kertaakaan lukuvuosina 2025–2032 (Herrala 51–65, Nostava 42–66, Pyhäniemi 96–132, Hämeenkoski 68–111). Rajan alittavat vain kunnan vuonna 2016 1–4-kouluiksi muuttamat koulut – ja vain 1–4-mittarilla.

Kuva 2. Kyläkoulujen ennustettu oppilasmäärän vaihteluväli 2025–2032 vuosiluokkarakenteittain. Lähde: FCG s. 54–59.

Tämä ei ole peruste ottaa Hämeenkoskea tarkasteluun. Se on peruste korvata absoluuttinen raja mittarilla, joka ottaa huomioon rakenteen, trendin ja kunnan omat kehitysratkaisut.

6.5 Ennuste, jonka muuttoliikeoletusta ei kerrota

Kunnan koulukohtaisten ennusteiden ainoa lähdemerkintä on ”Oppilasennuste, Hollolan kunta 2025”. FCG:n 75-sivuisessa aineistossa ei ole menetelmäselostetta oppilasennusteesta, eivätkä sanat ”muutto” tai ”muuttoliike” esiinny ennusteosiossa (s. 48–60). Edellisen kerran kunta perusti pysyvän palveluverkkoratkaisun oppilasennusteeseen vuonna 2020. Sen ennusteen periaatteena oli ”tiedossa olevien lasten mukaan”, eikä se sisältänyt muuttoliikettä. Vuoden 2019 syyskuun ennusteesta voidaan johtaa lukuvuoden 2025–2026 vuosiluokkien 1–9 oppilasmääräksi ilman Kankaan koulua 2 117; vastaavasti rajattu syksyn 2025 toteuma oli 2 178 eli 61 oppilasta ennustettua suurempi. Kunta on siis kahdesti seitsemän vuoden sisällä perustanut pysyvän palveluverkkoratkaisun oppilasennusteeseen, jonka muuttoliikeoletusta ei ole esitetty päättäjille.

Ennusteen tulos ei myöskään ole hallinnosta riippumaton. Palvelusuunnitelman mukaan yhden oppilaaksiottoalueen ”oppilasvirtojen ohjauksella tuetaan pienempien koulujen oppilasmääriä”, ja oppilaita ”voidaan lähikoulupäätösten pohjalta ohjata myös tukemaan kyläkouluja” (s. 10–11). Kunta voi siis ohjauksellaan vaikuttaa siihen, täyttyykö sen oma kynnys. Samaa mekanismia vastakkaiseen suuntaan kuvaa Paimelan tapaus vuodelta 2025, jossa oppilaaksiottoratkaisut pienensivät koulun oppilaspohjaa ja pienentynyttä pohjaa käytettiin myöhemmin perusteluna.

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti todeta, että jokin raja tarvitaan ja että palvelusuunnitelma itse tunnustaa kyläkoulujen merkityksen yhteisölle ja elinvoimalle (s. 51). Samaa mieltä: selvitys ei vastusta jatkuvuuden arviointia. Ongelma ei ole se, että rajaa on, vaan se, että raja on perustelematon, epäselvästi muotoiltu, kohtelee 1–4- ja 1–6-kouluja eri tavoin ja jättää huomiotta kunnan oman aluekehityksen sekä oppilasohjauksen.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, ettei kyläkoulujen oppilasmäärillä olisi merkitystä tai ettei yksikään koulu voisi koskaan joutua jatkuvuustarkasteluun. Hämeenkosken ja Nostavan ennusteissa on todellista laskua, ja se on otettava vakavasti. Johtopäätös on, että oppilasmäärä on osittain kunnan omien ratkaisujen tulos – eikä se siksi voi yksinään toimia ulkoisena, neutraalina mittarina koulun jatkuvuudelle.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Jos valtuusto hyväksyy kynnyksen nykyisessä muodossaan, Herrala on tarkastelurajan alapuolella samana päivänä kuin se päätetään säilyttää, ja kunnan pääkasvusuunta joutuu tarkasteluun ennen kuin kasvu ehtii alkaa. Rajan on oltava perusteltu, yksiselitteinen ja vuosiluokkarakenteeseen suhteutettu, ja sen on otettava huomioon kunnan omat kaava- ja oppilasohjausratkaisut. Konkreettinen ehdotus esitetään luvussa 12.

7 Lapsen etu mainitaan kerran – ehtolauseessa

Palvelusuunnitelma linjaa varhaiskasvatus- ja perusopetusikäisten lasten palvelut koko valtuustokauden ajaksi. Sen 53 sivulla ei esiinny kertaakaan sanaa lapsivaikutus tai lapsen etu. Asiakirjaan liitetty 26-sivuinen vaikutusten ennakkoarviointi mainitsee lapsen edun kerran – ehtolauseessa. Alakouluikäisten lasten omaa kuulemista ei ole järjestetty, eikä se sisälly lausuntokierrokseen.

Sanahaku (tavutukset huomioiden)	Palvelusuunnitelma (53 s.)	EVA-kooste (26 s.)
lapsivaikutus	0	0
lapsen etu / edun	0	1 (ehtolause, s. 22)
kuuleminen	1 (menettelykuvaus, s. 4)	0
koulumatkan pituus tai kesto	ei esitetä (vain kuljetusoikeuden rajat, s. 38)	ei esitetä

Taulukko 9. Lapsen etua ja kuulemista koskevat maininnat 28.9.2026 asiakirjoissa.

7.1 Arviointi, joka siirtää arvioinnin tulevaisuuteen

Sanamäärät eivät yksinään todista mitään; hyvä lapsivaikutusten arviointi voi käyttää muita sanoja. Siksi ratkaisevaa on, mitä arviointi tekee. 28.9. vaikutusten ennakkoarviointi tunnistaa oikeat kysymykset – koulumatkat, kuljetukset, perheiden arjen, kaverisuhteet ja lasten turvallisuuden tunteen (s. 21–23) – mutta ei vastaa niihin. Tyypillinen johtopäätös kuuluu: vaikutukset lasten ja perheiden näkökulmasta ”ovat hallittavissa ja voivat olla myönteisiä, jos muutokset toteutetaan suunnitellusti, koulumatkojen turvallisuus varmistetaan, perheille viestitään selkeästi ja lapsen koulupolku säilyy ennakoitavana” (s. 23). Ainoa mainin lapsen edusta on samaa muotoa: yhdenvertaisuusvaikutukset voivat olla myönteisiä, ”jos ratkaisut toteutetaan lapsen edun – – näkökulmasta” (s. 22).

Ehdot ovat oikeita. Juuri niiden täyttymistä ennakkoarvioinnin olisi pitänyt arvioida. Kun johtopäätös on ”perusteltu, jos” eikä jos-ehtoja tarkisteta, arviointi siirtää varsinaisen arvioinnin toimeenpanovaiheeseen, jolloin vaihtoehdot on jo suljettu. Kumpikaan asiakirja ei esitä yhdenkään kylän tai lapsiryhmän koulumatkojen pituuksia tai kestoja, vaikka ”matka-aika” on nimetty arvioitavaksi näkökulmaksi (EVA s. 23).

7.2 Kunta osasi kuulla ennen päätöstä – vuonna 2016

Hollolalla on oma ennakkotapaus. Valtuusto linjasi 19.10.2009, että ”ennen siirtopäätöstä oppilaiden vanhemmille järjestetään asianmukainen kuuleminen”. Kun 5.–6. luokkien siirrosta päätettiin vuonna 2016, kuuleminen järjestettiin 15.–29.9.2016 yhdeksässä koulussa, Herrala mukaan lukien, ja päätös tehtiin vasta sen jälkeen, 7.11.2016 § 67. Vuoden 2024 vaikutusarviointi 5.–6. luokkien sijoittumisesta on 27-sivuinen ja käsittelee koulut nimeltä (EVA 9/2024).

Vuonna 2026 järjestys on toinen. Kunnanhallituksen 28.9.2026 § 262 käynnisti lausunto- ja kuulemiskierroksen: lausunnot sivistys- ja hyvinvointivaliokunnalta, elinvoimavaliokunnalta, nuorisovaltuustolta sekä vanhus- ja vammaisneuvostolta, kuntalaisten näkemykset 20.10. mennessä ja kunnan esittelytilaisuus pääkirjastolla 13.10. Koulukohtaisia kuulemisia tai alakouluikäisten lasten omaa kuulemista kierros ei sisällä. Nuorisovaltuusto on tärkeä toimielin, mutta se ei ole kyläkoulujen 7–10-vuotiaiden lasten oma kanava.

Kunta on lisäksi kuvannut lapsivaikutusten arvioinnin tilaa kahdella tavalla. Sivistys- ja hyvinvointivaliokunnan aineiston mukaan arviointi oli tehty jo 15.4.2026; kunnan 24.8.2026 tietopyyntövastauksen mukaan lapsivaikutusten arviointi ja kuulemiset tehdään vasta päätösesityksen valmistelun yhteydessä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59–60/1991) 3 artiklan mukaan lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa, ja 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä häntä koskevissa asioissa. Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Selvitys ei väitä menettelyä lainvastaiseksi. Se toteaa, että lasten oma ääni puuttuu valmistelusta, vaikka kunnalla on omat vertailukohtansa, joissa kuuleminen tehtiin ennen päätöstä. Toimeksiannon mukaisesti tämä selvitys arvioi kunnan lapsivaikutusten arviointia mutta ei korvaa sitä eikä toteuta lasten kuulemista itse (toimeksiantosopimus § 6).

7.3 Pyhäniemen päiväkoti: ratkaisu voi olla hyvä – sitä ei ole osoitettu

Palvelusuunnitelma siirtää Pyhäniemen kolmen ryhmän päiväkodin koulun tiloihin 1.8.2027. Kunnanhallitus ei pidä siirtoa palveluverkkomuutoksena vaan tilaratkaisuna (KH 28.9.2026 § 261). Luokittelu on ymmärrettävä, koska palvelu pysyy kylässä. Selvitys ei pidä ratkaisua lähtökohtaisesti huonona: päiväkoti koulun yhteydessä voi vahvistaa lasten siirtymiä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja kouluun ja tukea kyläkoulun jatkuvuutta.

Kunnan oma arviointi asettaa ratkaisulle kuitenkin seitsemän edellytystä: tilat, kulkuyhteydet, piha-alueet, ruokailu, lepo, turvallinen liikkuminen ja henkilöstön yhteistyö on sovitettava varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Kokonaisuutena muutos on perusteltu, ”jos koulukiinteistöihin toteutettavat ratkaisut tukevat pienten lasten arkea ja palvelujen laatua” (EVA s. 11). Kunnan julkaisemissa asiakirjoissa yhdenkään edellytyksen täyttymistä ei ole arvioitu. Koulun tilamuutoksiin on varattu 200 000 euroa, mutta asiakirjoista ei käy ilmi, mitä summalla tehdään ja riittääkö se. Ratkaisu ei ole pieni: Pyhäniemen päiväkodin 125 000 euroa on 30 prosenttia yksikkörakenteeseen sidotusta säästöstä ja 12,6 prosenttia koko pohjaesityksen säästöstä.

7.4 Koulumatka: riskit nimetään, matkoja ei lasketa

Koska Herrala säilyy, 28.9. pohjaesitys ei sellaisenaan pidennä tarkasteltavien kylien lasten koulumatkoja. Koulumatkakysymys ei silti ole poistunut. Yhden oppilaaksiottoalueen mallissa lähikoulu määräytyisi ”osoitteen, oppilaan erityistarpeiden ja koulujen ryhmäkokojen perusteella” (PS s. 10). Ryhmäkoko on uusi kriteeri, joka voi ohjata lapsen muualle kuin lähimpään kouluun. Kunnan oma arviointi tunnistaa riskin, mutta ei laske sitä.

Koululaiskuljetuksissa hyödynnetään jatkossa ensisijaisesti avointa joukkoliikennettä (EVA s. 18), ja kunnan oma arviointi myöntää, ettei joukkoliikenne ole riittävä ratkaisu kaikilla alueilla. Kuljetusoppilaita on jo nyt 36 prosenttia, ja kuljetuskustannus oppilasta kohden on noin kaksinkertainen maan keskiarvoon verrattuna. Kunnan omassa sivistyksen valmiussuunnitelmassa kuljetuskalusto väistötilanteessa on perusopetuksen korkeimmaksi arvioituja riskejä (12/20). Perusopetuslain 6 §:n mukaan opetus on järjestettävä niin, että oppilaiden matkat ovat asutus, koulujen sijainti ja liikenneyhteydet huomioon ottaen mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä, ja lain 32 §:n mukaan koulumatka odotuksineen saa kestää enintään 2,5 tuntia (lukuvuoden alkaessa 13 vuotta täyttäneellä enintään kolme tuntia). Ilman matka-aikalaskelmia ei voida arvioida, miten yhden alueen malli ja joukkoliikennelinjaus vaikuttavat näiden rajojen toteutumiseen nuorimpien kyläkoululaisten kohdalla.

7.5 Lapsivaikutusten arviointi prosessina

Lapsivaikutusten arviointi ei ole lomake vaan prosessi. Sen laatua voidaan arvioida kuudella kysymyksellä:

Kriteeri	Hollola 2026
Ennakollisuus: tehtiinkö arviointi ennen kuin linjaukset lukittiin?	Ei. Kunnan mukaan arviointi tehdään vasta päätösesitysten valmistelussa.
Vaihtoehdot: verrattiinko vaihtoehtojen vaikutuksia lapsiin?	Vain yleisellä tasolla; vaihtoehtojen lapsivaikutuksia ei eritellä.
Lapsiryhmät: tunnistettiinko eri lapsiryhmät ja alueet?	Osittain: maaseutualueet nimetään, mutta vaikutuksia ei kuvata kylä- tai yksikkötasolla.
Lasten oma kuuleminen	Ei toteutettu eikä suunniteltu alakouluikäisille.
Monialaisuus: oliko mukana esimerkiksi opiskeluhuolto tai hyvinvointialue?	Asiakirjoista ei käy ilmi.
Vaikutus valmisteluun: muuttiko arviointi jotakin?	Asiakirjoista ei käy ilmi, että arviointi olisi vaikuttanut valmisteluun. Herralan säilyttäminen perustui kunnanhallituksen 14.9. äänestyspäätökseen.

Taulukko 10. Lapsivaikutusten arviointi prosessina. Tarkempi kehikko: liite D.

7.6 Alakouluverkon on oltava kattavampi kuin yläkouluverkon

Seitsemänvuotiasta ja 15-vuotiasta oppilasta ei voi palveluverkossa kohdella samana ryhmänä. Mitä nuoremmasta lapsesta on kyse, sitä suurempi paino on annettava palvelun läheisyydelle: oma lähiyhteisö, arjen jatkuvuus ja kaverisuhteet ovat osa lapsen kasvuympäristöä, eivät vain kuljetustekninen kysymys. Tästä seuraa suunnitteluperiaate: **alakouluverkon on oltava alueellisesti kattavampi ja lähempänä lasta kuin yläkouluverkon.**

Hollolassa periaate on jo osittain rakenteessa. Kyläkoulujen oppilaat siirtyvät viidennellä tai seitsemännellä luokalla kuntakeskuksen kouluihin, joten kyläkoulut ovat nimenomaan nuorimpien lasten lähikouluja. Juuri niihin palvelusuunnitelman jatkuvuuskynnys kohdistuu.

Perusopetuslain 6 § on pääsääntö: opetus järjestetään niin, että oppilaiden matkat ovat asutus, koulujen sijainti ja liikenneyhteydet huomioon ottaen mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä. Lain 32 §:n koulumatkan enimmäisaika on poikkeuksen raja, ei tavoitetaso. Palveluverkkoratkaisua on arvioitava pääsääntöä vasten, ei pelkkää enimmäisrajaa vasten.

Säännös	Luonne	Mitä se tarkoittaa palveluverkolle
PoL 6 §	Pääsääntö	Matkat mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä – ratkaisu arvioidaan tätä vasten
PoL 32 §	Poikkeuksen raja	Koulumatka odotuksineen enintään 2,5 tuntia (13 vuotta täyttäneellä 3 tuntia) – raja, ei tavoite
Lähikoulu (PoL 6 §)	Kunnan osoittama	Fyysisesti lähin koulu ei ole lapsen lähikoulu, jos ryhmäkoko tai kapasiteetti ohjaa hänet muualle

Taulukko 11. Koulumatkan normikehys: pääsääntö ja poikkeus. Lähde: perusopetuslaki 628/1998.

Saavutettavuus ei ole vain etäisyys. Yhden oppilaaksiottoalueen mallissa lähikoulu määräytyisi myös koulujen ryhmäkokojen perusteella (PS s. 10). Silloin fyysisesti lähellä oleva koulu voi olla lapselle tosiasiassa saavuttamaton, jos sen ryhmät ovat täynnä. Vastaanottavan koulun kapasiteetti on siksi aina osa saavutettavuutta. Kunnan aineistossa ei esitetä, miten ryhmäkokokriteeri vaikuttaa kyläkoulujen lasten lähikouluun.

SUOSITUS

Ennen palveluverkkoa koskevia päätöksiä kunnan on laadittava kyläkohtainen koulumatka- ja saavutettavuustarkastelu, joka osoittaa lasten tosiasialliset matkat ja matka-ajat sekä ryhmäkokokriteerin vaikutuksen lähikoulun osoittamiseen, ja arvioitava ratkaisut perusopetuslain 6 §:n pääsääntöä vasten.

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti todeta, että palvelusuunnitelma on strateginen linjausasiakirja, joka ”ei ratkaise – – yksittäisiä asioita” (EVA s. 4), ja että yksiköitä koskevien päätösten lapsivaikutukset arvioidaan erikseen. Tämä pitäisi paikkansa, jos asiakirja olisi pelkkä tavoitteenasettelu. Se kuitenkin asettaa kyläkouluille jatkuvuuskynnyksen, siirtää päiväkoteja tietystä päivästä alkaen, muuttaa oppilaaksioton perusteita ja korvaa aiemmat linjaukset. Juuri strategisessa vaiheessa vaihtoehdot ovat vielä auki, ja juuri siksi lapsivaikutukset on arvioitava nyt eikä toimeenpanossa, jolloin arviointi voi enää vain todeta seuraukset.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, että palvelusuunnitelman linjaukset olisivat lasten edun vastaisia. Osa niistä voi olla lapsille myönteisiä. Selvitys toteaa, että tätä ei voida tietää, koska vaikutuksia ei kunnan asiakirjoissa ole arvioitu eikä lapsia kuultu.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Lausuntoaika päättyy 20.10. Jos valtuusto haluaa tehdä päätöksen, joka kestää lapsen edun näkökulmasta, sen on edellytettävä ennen hyväksymistä kahta asiaa: lapsivaikutusten arviointia, joka vastaa omiin jos-ehtoihinsa, sekä huoltajien koulukohtaista kuulemista vuoden 2016 tapaan ja kyläkoulujen oppilaiden kuulemista ikätasoisin menetelmin. Konkreettinen menettelyehdotus esitetään luvussa 12.

8 Yhdysluokka on tarkoituksenmukainen sivulla 23 – ja laaturiski sivulla 51

Hollolan palvelusuunnitelma kuvaa samaa opetusmuotoa kolmella tavalla. Sivulla 23 pienten koulujen yhdysluokat ovat ”tarkoituksenmukaisesti muodostettuja”. Sivulla 20 kunnan oma alkuluokkamalli, jossa esiopetus sekä 1. ja 2. luokka toimivat yhdessä, on ”lapsen kannalta tarkoituksenmukainen, turvallinen ja oppimista tukeva” – eikä se pienissä kouluissa kunnan mukaan ”eroa – – mitenkään” yhdysluokkaopetuksesta. Sivulla 51 yhdysluokkapedagogiikalla on raja, jonka ylittyessä ”merkittävät piilokustannukset” peittyvät. Väitteelle ei esitetä yhtäkään lähdettä eikä yhtäkään Hollolan kouluja koskevaa tietoa.

8.1 Kolme kuvausta samasta asiasta

Kohta	Mitä kunta sanoo
PS s. 23	Pienemmissä kouluissa opetus järjestetään ”tarkoituksenmukaisesti muodostetuissa yhdysluokissa”.
PS s. 20	Alkuluokkatoiminta, jossa esiopetus ja alkuopetus toimivat yhdessä, on ”lapsen kannalta tarkoituksenmukainen, turvallinen ja oppimista tukeva”; tuen tarve ”tunnistetaan varhain”, tuki järjestetään ”ilman katkoksia”, eikä lapsen ”tarvitse sopeutua jatkuviin muutoksiin”. Pienissä kouluissa yhdysluokkaopetus on ”joka tapauksessa” ainoa tapa, ”joten alkuluokkatoiminta ei eroa tästä mitenkään”.
EVA s. 14	Alkuluokkaopetus ”tukee lapsen yhtenäistä ja joustavaa oppimispolkua”; mallin vahvuuksiin kuuluvat muun muassa moniammatillinen yhteistyö, yhteinen oppimisympäristö ja pienryhmätoiminta.
PS s. 51	”Jossain vaiheessa oppilasmäärä, tukitarpeet ja resurssit ylittävät sen, mitä yhdysluokkapedagogiikalla voidaan enää laadukkaasti toteuttaa. Tällöin tukeutuminen arvovalintaan peittää alleen merkittäviä piilokustannuksia.”
PS s. 12; EVA s. 9	Herralan lakkautuksen hyötynä esitetään, että se ”poistaisi yhdysluokkatarvetta” ja että oppilaille ”muodostuisi laajemmat sosiaaliset verkostot”.

Taulukko 12. Yhdysluokka- ja alkuluokkaopetuksen kuvaukset 28.9.2026 asiakirjoissa.

Kunta perustelee oman alkuluokkamallinsa samoilla ominaisuuksilla, joita yhdysluokkatutkimus pitää eri-ikäisten yhteisen oppimisen vahvuuksina: jatkuvuus, varhainen tuki ja pysyvä oppimisympäristö. Suuremmissa kouluissa alkuluokkatoiminta on esi- ja alkuopetuksen yhteistyötä eikä välttämättä yhteisiä ryhmiä, joten kyse ei ole samasta asiasta. Pienissä kouluissa kunta kuitenkin itse toteaa, ettei malli eroa yhdysluokkaopetuksesta. Samassa asiakirjassa kyläkoulujen yhdysluokka esitetään ongelmana, joka poistuu lakkauttamalla.

8.2 Väite ilman näyttöä

Sivun 51 väite on asiakirjan keskeinen pedagoginen perustelu kyläkoulujen jatkuvuuskynnykselle. Sen tueksi ei esitetä tutkimuslähdettä, Hollolan koulujen oppimistuloksia (sana ”oppimistulos” ei esiinny palvelusuunnitelmassa eikä vaikutusarvioinnissa kertaakaan), tietoa siitä, onko jonkin kyläkoulun yhdysluokkaopetuksessa havaittu laatuongelmia, eikä erittelyä ”piilokustannuksista”. Palvelusuunnitelman ainoa nimenomainen viittaus tutkimuksiin on samalla sivulla, ja se puoltaa kyläkouluja: ”Tutkimusten perusteella ne ovat usein sekä palvelu, yhteisöllinen kohtaamispaikka että elinvoimatekijä” (s. 51).

Kunta tunnistaa myös itse, että koko voi olla ongelma toiseen suuntaan. Yläkoulujen järjestelyä perustellaan näin: ”Liian suuri yksikkö lisää henkilöstön kuormitusta ja heikentää mahdollisuuksia” joustavaan toimintaan

(s. 18). Mittakaavalla on kunnan omassa ajattelussa rajansa molemmissa päissä, mutta vain pienen koulun raja kirjataan jatkuvuuskynnykseksi.

8.3 Mitä laki ja tutkimus sanovat

Perusopetuslain 20 g §:n mukaan opetusryhmät muodostetaan vuosiluokittain, mutta eri vuosiluokkien oppilaita voidaan opettaa samassa ryhmässä, jos opetuksen tarkoituksenmukainen järjestäminen sitä edellyttää; kunta viittaa säännökseen itse (s. 23). Laki ei aseta yhdysluokkaa toissijaiseen asemaan laadun perusteella, vaan se on yksi tapa järjestää opetus. Kansainvälinen ja suomalainen tutkimus on tältä osin vakiintunutta (tarkemmin liite C):

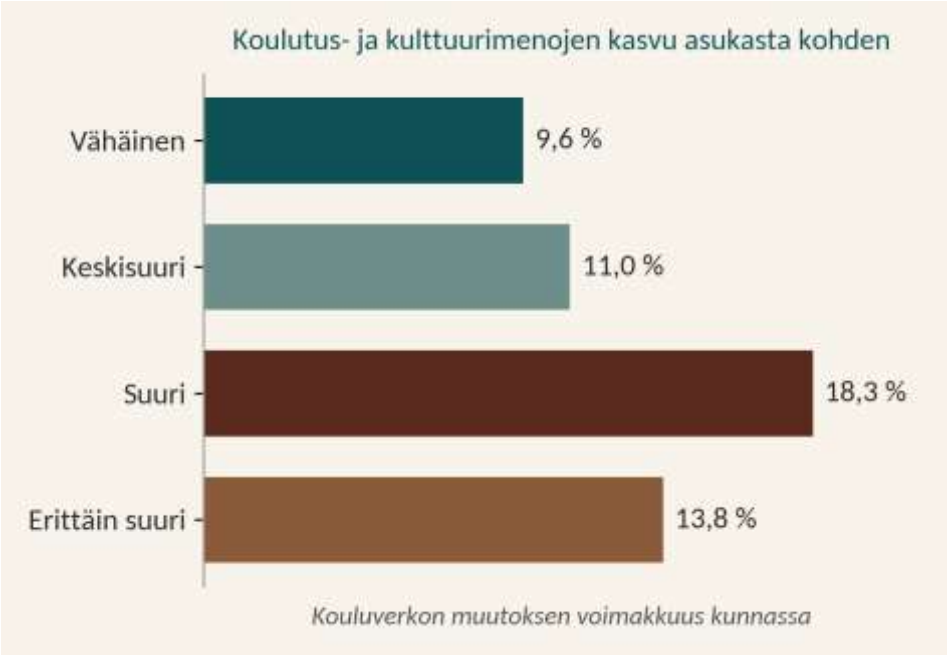
- **Oppimistulokset.** Vuosiluokka- ja yhdysluokkaopetuksen välillä ei ole osoitettu tilastollisesti merkitsevää eroa (Veenman 1995). Tulosta on haastettu (Mason & Burns 1996), mutta uudelleenanalyysissä painotetut efektikoot olivat käytännössä nolla (Veenman 1996).
- **Vertais- ja mallioppiminen.** Nuoremmat oppivat vanhemmilta, ja vanhemmat vahvistavat osaamistaan opastaessaan (Korpinen 2010; Peltonen 2010).
- **Itsenäinen työskentely ja vastuu** vahvistuvat (Kalaoja 2010).
- **Yhteisöllisyys.** Eri-ikäiset oppilaat muodostavat pysyvämmän oppimisyhteisön, jossa vertaisapu ja toisista huolehtiminen ovat osa toimintakulttuuria (Korpinen 2010; Karlberg-Granlund; Haug & Solstad).

Tutkimus ei väitä yhdysluokkaopetusta helpoksi. Se edellyttää opettajalta suunnittelua, ja tuen resursointi ratkaisee paljon. Tämä on kuitenkin resursointikysymys eikä rakenteellinen raja. Kunta osoittaa sen itse: 5.–6. luokkien palautusta laskiessaan se lisäsi kolmelle 1–4-kyläkoululle kullekin 0,5 henkilötyövuotta laaja-alaista erityisopettajaa (s. 25). Tuen saatavuus pienessä koulussa on siis kunnan oma valinta, ei pienen koulun ominaisuus.

8.4 Oikeudenmukaisuuskysymys – kunnan oma kehys

Sivulla 51 kunta kysyy: ”onko oikeudenmukaista säästää ja leikata tuen tai opetuksen palveluja suuremmilta kouluilta ja niiden lapsilta, jotta pienemmät koulut säilyvät?” Kunta vastaa itse: ”Loppujen lopuksi kysymys on poliittisesta arvovalinnasta.” Selvitys on samaa mieltä siitä, että kyse on arvovalinnasta. Kysymyksen premissiä – että kyläkoulut veisivät resursseja suurempien koulujen lapsilta – ei kuitenkaan ole osoitettu. Hollolan opetuksen kustannus oppilasta kohden on maan keskiarvoa pienempi, keskiarvon ylittävät kustannukset ovat kuljetuksissa ja hallinnossa, ja kyläyksiköistä päätettäessä vaakakupissa on enintään 415 000 euroa (luku 3).

Kansallinen vertailukehys tukee samaa varovaisuutta. Karvin vuoden 2022 arviointiin sisältyneessä MDI:n tarkastelussa (Manner-Suomen 293 kuntaa) koulutus- ja kulttuurimenot kasvoivat vuosina 2015–2020 voimakkaammin niissä kunnissa, jotka tekivät merkittäviä kouluverkkomuutoksia, kuin maltillisia muutoksia tehneissä (Karvi 29:2022, liite 2). Tarkastelu on kuvaileva eikä osoita syy-seuraussuhdetta. Se siirtää kuitenkin näyttötaakan sille, joka väittää pienten koulujen kätkevän ”piilokustannuksia”. Asettamalla pienten ja suurten koulujen lapset vastakkain kunta tekee arvovalinnasta nollasummapelin, jota sen omat luvut eivät osoita.

Kuva 3. Koulutus- ja kulttuurimenojen kasvu asukasta kohden kouluverkkomuutoksen voimakkuuden mukaan 2015–2020. Lähde: Karvi, Julkaisut 29:2022, liite 2 (MDI Public Oy). Kuvaileva tarkastelu; ei osoita syy-seuraussuhdetta.

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti todeta, että yhdysluokkaopetus on opettajalle vaativaa, että tuen tarpeet ovat kasvaneet ja että pienen koulun haavoittuvuus on todellinen esimerkiksi opettajan sairastuessa. Nämä ovat oikeita huomioita, ja ne kuuluvat arvioitaviksi. Juuri siksi niitä pitäisi arvioida Hollolan kouluja koskevalla tiedolla eikä yleisellä väitteellä, jolle ei esitetä lähdettä ja joka on jännitteessä kunnan oman alkuluokkamallin kuvauksen kanssa.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, että yhdysluokka olisi aina paras ratkaisu tai ettei koulun koolla voisi olla pedagogista alarajaa. Havainto on, että Hollolan aineistossa tällaista rajaa ei ole osoitettu ja että kunnan oma alkuluokkamalli perustuu samoihin vahvuuksiin, jotka kyläkoulujen kohdalla esitetään ongelmina.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Jos valtuusto hyväksyy kyläkoulujen jatkuvuuskynnyksen pedagogisin perustein, perusteeksi jää yksi lähteetön virke, jonka kanssa asiakirjan omat kuvaukset ovat jännitteessä. Pedagoginen arvio on tehtävä Hollolan koulujen omalla tiedolla: tuen toteutumisella, oppilaiden hyvinvoinnilla ja opettajien näkemyksillä.

9 Kunta nojaa kylien omaan vetovoimaan – ja tekee niiden koulujen jatkuvuudesta ehdollisen

Palvelusuunnitelma tunnistaa kyläkoulut elinvoimatekijöiksi, nimeää Nostavan kunnan pääkasvusuunnaksi ja toteaa, että tehokkain kylämarkkinointi on asukkaiden oma ääni. Samassa asiakirjassa kyläkoulujen jatkuvuus sidotaan oppilasmääräkynnykseen, joka laukeaisi

> **Nostavalla ennen kuin kaavoitettu kasvu ehtii alkaa. Koulujen salien laajaa yhteisökäyttöä ja kunnan omassa valmiussuunnitelmassa tunnistettuja riskejä ei käsitellä yhdessäkään neljästä vaikutusarviosta.**

9.1 Elinvoima ei ole koulun syy eikä seuraus – se on molempia

Tavallinen palveluverkkologiikka etenee yhteen suuntaan: väestö vähenee, joten palvelut vähenevät. Hollolan palvelusuunnitelma kuvaa itse myös vastakkaisen suunnan. Sen mukaan koulutuksen saatavuus ja saavutettavuus on todettu ”merkittävimmäksi maaseutualueiden nuorten elämänpolkua muokkaavaksi tekijäksi” (s. 51), ja kyläkoulujen säilymisen keinoiksi nimetään monitoimirakennukset, omakotitonttien kaavoittaminen, lapsiperhemarkkinointi ja valokuitu (s. 52). Kunta siis tunnistaa, että palvelut vaikuttavat väestöön eivätkä vain seuraa sitä – täsmälleen luvussa 6 kuvattu mekanismi.

Asiakirja menee pidemmälle. Nuoret perheet arvostavat koulujen läheisyyttä, mutta asiakirjan mukaan ”Kylän yhteisöllisyyden rakenteilla on kuitenkin jopa suurin merkitys uusien asukkaiden viihtyvyyteen”. Vaikuttavaa markkinointia saadaan ”enää harvoin julkisen toimijan toimesta, vaan avainasemassa ovat asukkaiden oma viestintä” (s. 52). Tästä seuraa kysymys, jota palvelusuunnitelma ei esitä: millaista on kylän asukkaiden oma viestintä silloin, kun kylän koulun jatkuvuus on valtuuston hyväksymässä asiakirjassa sidottu kynnykseen, joka on jo alittunut? Kunta nojaa elinvoimapolitiikassaan asukkaiden ääneen ja tekee samalla päätöksiä, jotka vaikuttavat siihen, mitä tuo ääni sanoo.

9.2 Kasvu tulee, kun koulu on jo tarkastelussa

Nostavan asema kunnan suunnitelmissa on yksiselitteinen: se on Salpakankaan pidemmän aikavälin pääkasvusuunta, jonne tavoitellaan noin 7 000 asukkaan asemataajamaa (s. 44). Kasvun aikataulu ja koulun kynnys ovat kuitenkin eri vaiheissa:

Vaihe	Ajankohta	Lähde
Nostavan koulu alittaa 40 oppilasta	lukuvuosi 2026–2027 →	FCG s. 58
Kyyhkylä I -asemakaavan tavoiteaikataulu	2026 loppu	PS s. 45; kaavoitusohjelma
Kyyhkylä I:n kadunrakentaminen, vaihe 1	2029	Investointiohjelma 2024–2035, s. 7
Kiertoliittymä	2030	sama
Kadunrakentaminen, vaiheet 2–5	2031–2034	sama
Ensimmäisen vaiheen lapset koulussa (10–17 lasta)	viiden vuoden kuluttua tonttien luovutuksesta	PS s. 45

Taulukko 13. Nostavan kasvun ja kyläkoulukynnyksen aikataulut.

Kunnan omassa aikataulussa Nostavan koulu alittaa jatkuvuuskynnyksen jo ennen kuin Kyyhkylä I:n kunnallistekniikan rakentaminen alkaa. Kasvun vaikutus koulun oppilasmäärään toteutuu tätä myöhemmin, vaiheittain vuosien 2029–2034 kadunrakentamisen tahdissa. Jos kynnyksen laukaisema tarkastelu johtaisi koulun lakkauttamiseen, kunta rakentaisi asemataajamansa ensimmäisen asuinalueen kylään, josta koulu olisi juuri poistettu. Tämä ei ole ennuste kunnan aikeista. Se on looginen seuraus kahdesta saman valtuuston hyväksyttäväksi tulevasta linjauksesta.

9.3 Tontteja on, ostajia ei – kunnan oma rehellinen havainto

Kunta toteaa suoraan, että sillä on ”myymättömiä tontteja jokaisessa koulujen lähiympäristössä, mutta kysyntä on heikkoa tai sitä ei ole lainkaan” (s. 52). Hämeenkosken koulun viereinen kaavoitettu alue ei ole käynyt kaupaksi ”kampanjasta huolimatta”, eikä myöskään Pyhäniemen Paakkunaisen alue. Haja-asutusalueelle rakentuu keskimäärin viisi omakotitaloa vuodessa, ja koko kunnassa myytiin vuonna 2025 kolme tonttia ja vuokrattiin 22; vapaana oli 120 tonttia (s. 45). Havainto on tärkeä ja reilu. Selvitys ei väitä, että koulun säilyttäminen yksinään toisi kyliin ostajia. Pientalorakentaminen on vähentynyt koko maassa, ja kunta mainitsee perustellusti myös rahoituslaitosten kiristyneet lainaehdot.

Kysyntää ei kuitenkaan voi arvioida irrallaan palvelujen signaalista. Lapsiperhe, joka harkitsee tonttia Hämeenkosken tai Herralan koulun vierestä, lukee myös palvelusuunnitelmaa. Kunta asettaa itse koulujen läheisyyden perheiden valintakriteeriksi (s. 52). Heikko kysyntä ja epävarma palvelulupaus voivat vahvistaa toisiaan. Kunnan aineistossa tätä vuorovaikutusta ei ole tarkasteltu.

9.4 Koulun sali on kylän hyvinvointi-infrastruktuuria – säästölaskelmissa sitä ei ole

Herralan, Nostavan ja Pyhäniemen koulujen liikuntatiloja varataan iltaisin laajasti. Viikolla 39/2026 kunnan varausjärjestelmään (Timmi) oli merkitty kolmen koulun saleihin koulupäivän ulkopuolelle yhteensä 43 varausta ja noin 62,5 tuntia käyttöä, kun Harrastamisen Suomen mallin koulupäivään liittyvät kerhot jätetään laskennan ulkopuolelle:

Koulu	Varauksia	Tunteja
Pyhäniemi	19	n. 24,5
Herrala	16	n. 22
Nostava	8	n. 16
Yhteensä	**43**	**n. 62,5**

Taulukko 14. Koulusalien käyttö koulupäivän ulkopuolella viikolla 39/2026. Lähde: Timmi. Tarkastelu koskee yhtä viikkoa eikä sellaisenaan kuvaa koko vuoden käyttöastetta.

Kaikissa kolmessa koulussa oli lisäksi Harrastamisen Suomen mallin kerhotoimintaa. Varaajina ovat urheiluseurat, yhdistykset, harrasteryhmät ja perheet, ja toiminta kattaa lasten liikuntakerhot, salibandyn, lentopallon, jumpan, joogan, kuntopiirin, kehonhuollon, perheliikunnan ja perhesählyn. Varaukset ovat pääosin koko lukuvuoden kausivuoroja. Salien käyttö vaihtelee: Nostavan salissa varauksia oli viikolla 39 selvästi vähemmän kuin kahdessa muussa koulussa. Tämän luvun havainto ei kuitenkaan perustu siihen, että kaikkien salien käyttö olisi yhtä suurta. Havainto perustuu siihen, ettei yhdenkään salin käyttöä ole arvioitu säästölaskelmissa – ei suurimman eikä pienimmän. Hämeenkoskella koulun yhteydessä ei ole varattavaa salia; liikunta tapahtuu Koskihallissa.

Kunnalla on omakin ennakkotapaus. Kun valtuusto käsitteli palveluverkkoa vuonna 2020, se totesi alkuperäisessä päätösaineistossaan lakkautettavien koulujen salien poistuman merkitsevän noin 200 kuukausittaisen varauksen vähenemää, mikä lisäisi merkittävästi painetta muiden salien käyttöön (KV 17.2.2020 § 6). Vuonna 2026 vastaavaa arviota ei ole tehty. Säästölaskelmissa salin poistuminen näkyy vain kiinteistökulujen säästönä; sen käyttöarvoa kylän lapsille, perheille ja työikäisille ei ole otettu laskelmaan mukaan.

Ennaltaehkäisevän työn taloudellinen logiikka on tunnettu: varhainen tuki on edullisempaa kuin myöhäinen korjaaminen, kuten Lastensuojelun Keskusliiton vuonna 2012 julkaisemat esimerkkilaskelmat lastensuojelun

kustannuksista osoittavat (Heinonen, Väisänen & Hipp 2012). Selvitys ei käytä niiden kertoimia salien arvon laskemiseen. Periaate on kuitenkin sama: matalan kynnyksen liikunta- ja harrastustilat ovat osa kunnan hyvinvointia ylläpitävää infrastruktuuria, ja niiden menetys on kustannus, vaikka sitä ei kirjata. Hämeenkoski osoittaa saman ilmiön laajempana: koulun yhteydessä toimivat kirjasto, nuorisotyö ja keittiö (luku 2). Kun koulu on kylän palvelujen kiinnekohta, koulun arviointi on aina myös kylän palvelurakenteen arviointia.

9.5 Kunnan valmiussuunnitelma ja palvelusuunnitelma eivät tunne toisiaan

Hollolan sivistys- ja hyvinvointipalvelujen valmiussuunnitelma (SiHy 21.8.2024 § 96, merkitty kunnanhallituksessa tiedoksi 2.9.2024 § 202) tunnistaa palveluverkon kannalta olennaisia riskejä:

- **Kiinteistön käytön estyminen** (tulipalo, kosteusvaurio) on nimetty uhaksi. Vajaan vuoden kuluttua suunnitelman hyväksymisestä riski toteutui: Kankaan koulu paloi 10.8.2025, rakennus tuhoutui täysin, ja oppilaat siirrettiin pääosin entisen Tiilikankaan koulun väistötiloihin. Koulukuljetukset jouduttiin ohjaamaan uuteen osoitteeseen. Toteutunut häiriö kohdistui juuri kahteen etukäteen tunnistettuun riskiin: kiinteistön menetykseen ja väistötilanteen kuljetuksiin.
- **Kuljetuskalusto väistötilanteessa** on perusopetuksen riskitaulukon korkeimmin arvioitu riski (12/20) yhdessä henkilöstön saatavuuden kanssa.
- **Vapaa-aikapalveluissa** korkein riski (13/20) on kiinteistön käytön estyminen.
- Suunnitelman mukaan läheisissä kiinteistöissä toimivat yksiköt suunnittelevat tilojen yhteiskäytön väistötilanteissa, alueille voidaan tarvittaessa perustaa alueellisia johtokeskuksia, ja ”Lyhytkin keskeytys lähiopetuksessa voi aiheuttaa merkittävää haittaa lapsen oppimiselle”.

Kunta on siis itse tunnistanut, että koulukiinteistöjen määrä, sijainti ja etäisyydet vaikuttavat sen kykyyn turvata opetus häiriötilanteissa. Yksikään palveluverkon neljästä vaikutusarviosta (9/2024, 5/2025, 4/2026 ja 28.9.2026 kooste) ei kuitenkaan käsittele häiriötilanteisiin varautumista, valmiutta tai huoltovarmuutta. Palveluverkon muutosten vaikutusta kunnan omiin tunnistettuihin riskeihin ei ole arvioitu. Selvitys ei väitä, että jokin tietty kyläkoulu olisi varautumisen kannalta välttämätön, eikä se ole käyttänyt valmiussuunnitelman salassa pidettäviä liitteitä. Havainto on, että kaksi kunnan omaa asiakirjaa käsittelee samoja rakennuksia mutta ei viittaa toisiinsa.

9.6 Veto- ja pitovoima: säästölaskelma mittaa vain toisen puolen

Palveluverkko ei vain sopeudu väestökehitykseen. Se on yksi väestökehityksen tekijöistä. Lähikoulu, tonttitarjonta, asumisympäristö ja palvelujen ennakoitavuus vaikuttavat siihen, mihin lapsiperheet muuttavat ja missä ne pysyvät. Hollolan palvelusuunnitelma sanoo saman itse: nuoret perheet arvostavat koulujen läheisyyttä, ja kyläkoulut ovat elinvoimatekijä (s. 51–52).

Päätös mittaa vain taloudellisen vaikutuksen toisen puolen. Palvelusuunnitelma laskee tarkasti yksiköiden ylläpitomenot, mutta ei arvioi, mitä kunnassa pysyvä tai sinne muuttava lapsiperhe on kunnan taloudelle. Nämä ovat saman ilmiön kaksi puolta: menojen vähentäminen ja tulojen säilyttäminen. Kun laskelma mittaa vain menopuolen, se ei ole kokonaistaloudellinen arvio vaan puolikas laskelma.

Hollolassa tulopuoli on erityisen olennainen Nostavalla. Kunta tavoittelee pääkasvusuunnakseen nimeämäänsä Nostavaan noin 7 000 asukkaan asemataajamaa, ja jo Kyyhkylän ensimmäisen vaiheen arvioidaan tuovan kouluun 10–17 lasta (luku 6). Kasvu on lapsiperheiden muuttoa. Koulun jatkuvuuden asettaminen ehdolliseksi kohdistuu juuri siihen vetovoimaan, jonka varaan kasvu rakennetaan.

9.7 Lapsiperheen taloudellinen arvo kunnalle

Kunnassa asuva lapsiperhe tuottaa kunnalle tuloa kolmesta lähteestä: kunnallisverosta vanhempien ansiotulojen mukaan, kiinteistöverosta sekä asukasperusteisista valtionosuuksista. Perheen muuttaessa pois nämä tulot poistuvat kunnalta. Kun koulu ja sen ryhmät jatkavat, kahden oppilaan poismuutto ei juuri vähennä kunnan menoja, mutta tulot vähenevät. Valtionosuusjärjestelmässä peruskouluikäisistä lapsista kohdistuu kunnalle ikärakenteeseen perustuvaa laskennallista rahoitusta. Malli arvioi sen suuruusluokan kotikuntakorvauksen perusosalla (8 833,75 euroa oppilasta kohden vuonna 2026), joka kuvaa perusopetuksen keskimääräistä oppilaskohtaista kustannusta. Kyse ei ole kotikuntakorvaustulosta, jota kunnalle ei synny omasta oppilaastaan, vaan valtionosuusvaikutuksen arviosta.

LAPSIPERHEEN TALOUDELLINEN ARVO KUNNALLE · MALLILASKELMA

25 000–30 000 € / vuosi

Kahden vanhemman ja kahden peruskouluikäisen lapsen perheen mallinnettu vuotuinen tuloarvo kunnalle. Laskentaketju esitetään alla. Suuruusluokka vaihtelee vanhempien tulotason, kunnan tuloveroprosentin ja asumismuodon mukaan.

Palveluverkon taloudessa ratkaisevaa ei ole vain se, mitä voidaan säästää. Yhtä olennaista on, mitä voidaan menettää.

Näyttöluokka on ilmaistava avoimesti. Tämä laskelma poikkeaa luonteeltaan kaikesta muusta tässä selvityksessä. Muut euromäärät on johdettu kunnan omista asiakirjoista; lapsiperheen tuloarvo perustuu selvityksen tekijän laskentamalliin (Lehtola 2026), jota on käytetty useissa kuntakohtaisissa selvityksissä. Malli kertoo suuruusluokan, ei yksittäisen päätöksen euromäärää, ja siksi sitä käytetään tässä vain ehdollisena herkkyystarkasteluna. Sen laskentaketju on seuraava:

Komponentti	€ / v	Lähde	Luonne
Kunnallisvero, keskituloiset palkansaajapuolisot, Hollola 8,30 %	7 174	Veronmaksajat: kuntaverovertailu 2026	Todennettu
Kahden peruskouluikäisen lapsen valtionosuusvaikutus (2 × 8 833,75 €)	17 668	VM:n päätös kotikuntakorvauksen perusosasta 2026 (VN/35065/2025)	Mallin oletus
Välisumma	24 842		Johdettu
Muut asukasperusteiset tulot, kuten kiinteistövero	0–5 000	Lehtola 2026	Mallin oletus
Suuruusluokka	n. 25 000–30 000		

Taulukko 15. Lapsiperheen tuloarvon laskentaketju: kaksi keskituloista aikuista ja kaksi peruskouluikäistä lasta, Hollola 2026.

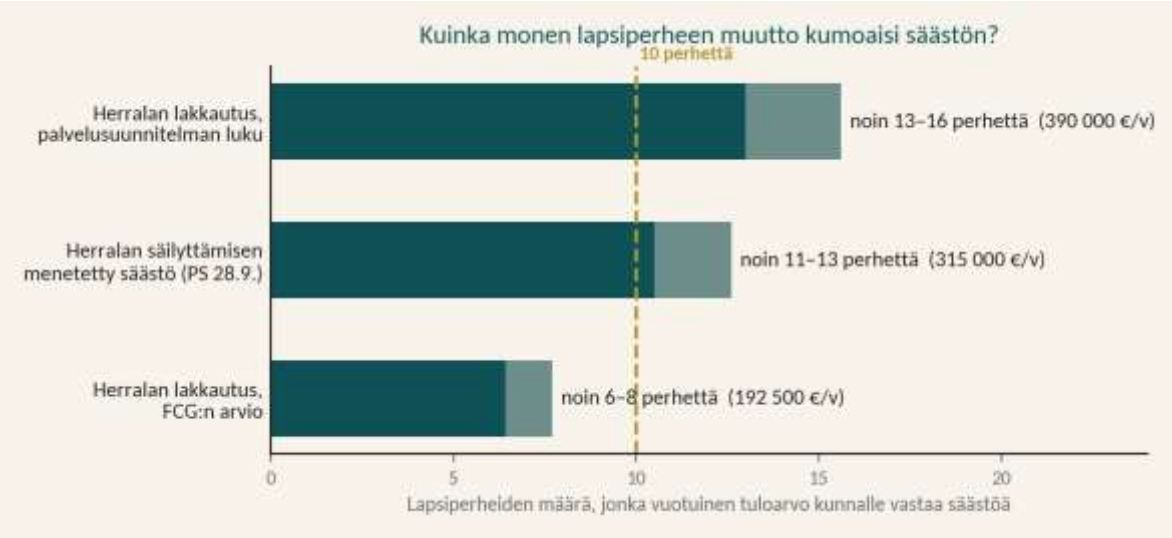
Kapein mahdollinen laskentatapa jättää valtionosuusvaikutuksen kokonaan pois ja ottaa huomioon vain kunnallisveron. Se aliarvioi perheen merkityksen kunnan taloudelle, mutta sen jokainen luku on todennettu. Herkkyystarkastelu esitetään siksi molemmilla tavoilla.

Herkkyystarkastelu. Kysymys on puhtaasti ehdollinen: jos kunnan esittämä säästö toteutuisi sellaisenaan, kuinka monen lapsiperheen poismuutto tai muuttamatta jättäminen vastaisi sitä? Esimerkkinä on Herrala,

koska sen lakkautuslaskelma on yhä kunnan 28.9. asiakirjassa ja koska jatkuvuuskynnys voi tuoda kyläkoulun lakkauttamisen uudelleen arvioitavaksi.

Vertailukohta	€ / v	Laaja malli (25–30 t€)	Pelkkä kunnallisvero (7 174 €)
Herralan lakkautus, FCG:n arvio	192 500	noin 6–8 lapsiperhettä	noin 27 perhettä
Herralan säilyttämisen menetetty säästö, PS 28.9.	315 000	noin 11–13 lapsiperhettä	noin 44 perhettä
Herralan lakkautus, palvelusuunnitelman luku	390 000	noin 13–16 lapsiperhettä	noin 54 perhettä

Taulukko 16. Ehdollinen herkkyystarkastelu. Säästöluvut: FCG s. 72; PS s. 12 ja 47. Laaja malli: laskentaketju yllä. Kapein laskentatapa: Hollolan kunnallisvero keskituloisilta palkansaajapuolisoilta 2026 (Veronmaksajat).

Kuva 4. Kuinka monen lapsiperheen vuotuinen tuloarvo vastaa esitettyä säästöä (laaja malli). Tummempi osa: 30 000 €/perhe, vaaleampi: 25 000 €/perhe.

Mitä tämä sanoo ja mitä se ei sano. Taulukko ei väitä, että perheitä muuttaisi pois, eikä ennusta, kuinka moni muuttaisi. Se kertoo yhden asian: kuinka pieni muutos muuttoliikkeessä riittäisi kumoamaan säästön. Jos oletetaan, että Herralan lakkautus säästäisi kunnan oman konsultin arvion mukaisesti 192 500 euroa vuodessa, säästö vastaisi laajalla mallilla alle kymmenen lapsiperheen vuotuista tuloarvoa. Kapeimmallakin laskentatavalla, jossa valtionosuusvaikutus jätetään kokonaan pois, se vastaisi noin 27 keskituloisen perheen kunnallisveroa. Mitä pienempi todella poistuva kustannus on – eikä sitä ole luvun 4 mukaan osoitettu – sitä harvemman perheen muutto riittää kumoamaan sen.

SUOSITUS

Palveluverkkoratkaisun taloudellisessa arvioinnissa on esitettävä sekä menopuoli että tulopuoli. Tulopuolta ei tarvitse esittää täsmälukuna, mutta sen suuruusluokka ja herkkyys on tehtävä päätöksentekijälle näkyväksi. **Säästölaskelma, joka sisältää vain menot, on puolikas laskelma.**

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti todeta, ettei kouluja voi ylläpitää aluepolitiikan välineinä, että tonttikysyntä on heikkoa koulujen olemassaolosta huolimatta ja että liikuntatiloja voidaan järjestää muuallakin. Kaikki kolme ovat oikeita huomioita, eikä selvitys esitä kouluja aluepolitiikan välineiksi. Se edellyttää, että kunta arvioi ne vaikutukset, jotka se on itse asiakirjoissaan tunnistanut: kyläkoulujen roolin elinvoimatekijänä, Nostavan kasvun aikataulun ja valmiussuunnitelmassa nimetyt riskit. Arviointi voi päätyä mihin tahansa johtopäätökseen. Sen puuttuminen ei ole johtopäätös.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, että koulun säilyttäminen takaisi kylän kasvun, että salit olisi pidettävä koulujen yhteydessä kaikissa olosuhteissa tai että yksittäisillä kouluilla olisi varautumistehtäviä. Havainto on, että palvelusuunnitelma tunnistaa kyläkoulujen elinvoimavaikutukset sanallisesti mutta ei arvioi niitä eikä kytke niitä päätöskriteereihinsä.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Valtuusto hyväksyy samaan aikaan Nostavan pääkasvusuunnaksi ja kynnyksen, joka asettaisi Nostavan koulun jatkuvuustarkasteluun ennen kasvun alkua. Kun linjaukset yhdistetään, ne on sovitettava yhteen. Konkreettinen ehdotus kaavoituksen, tonttitarjonnan ja koulujen jatkuvuustarkastelun kytkemisestä samaan aikatauluun esitetään luvussa 12.

10 Kunta sanoutuu irti FCG:n selvityksen tietosisällöstä

Hollolan palvelusuunnitelma perustelee linjauksensa, talouden painekuvansa ja väestökehityksen FCG:n selvityksellä. Kun selvityksen lukuja pyydettiin tarkistettaviksi, kunta vastasi, ettei se vastaa FCG:n raportin tietosisällöstä eikä raporttia tule pitää kunnan kantana. Keskeisiä lukuja, joilla lausuntokierrosta nyt käydään, ei voi jäljittää lähteeseen eikä laskentaketjuun.

10.1 Selvitys, joka on pohja mutta ei kanta

Lausuntoluonnos ilmoittaa itse, että suunnitelmassa ”linjataan FCG selvityksen pohjalta esille nousseisiin huomioihin” (s. 3). Talouden painekuva, jossa alijäämä nelinkertaistuu 1,5 miljoonasta noin 6 miljoonaan euroon vuoteen 2029 mennessä, on FCG:n painelaskelma (s. 7). Myös lasten määrän kehitys esitetään FCG:n selvityksen pohjalta (s. 9).

Kunnan hallinto- ja talousjohtajan päätöksessä 25.9.2026 § 12 todetaan: ”Kunta ei vastaa FCG:n raportin tietosisällöstä – – FCG:n raporttia ei tule pitää kunnan kantana.” Samassa päätöksessä kunta vahvistaa, että 22.1.2026 valtuustoseminaarin 75-sivuinen diaesitys on FCG:n loppuraportti eikä erillistä raporttia ole. Kunnan 24.8.2026 vastauksen mukaan sillä ei ole hallussaan FCG:n tausta-, lähde- tai laskenta-aineistoja.

Lopputulos on, että palvelusuunnitelman kolme keskeistä perustaa – linjaukset, talouden painekuva ja väestökehitys – lepäävät aineistolla, josta laatija ei ole luovuttanut laskelmia ja josta tilaaja ei vastaa. Se, mikä

osa FCG:n aineistosta muodostaa kunnan valmistelun tietopohjan, kuka sen tarkisti ja missä tarkistus on dokumentoitu, jää asiakirjoista auki. Ero konkretisoituu Herralan kohdalla: FCG arvioi säästön 192 500 euroksi, palvelusuunnitelma 390 000 euroksi (luku 4). Kunta ei vastaa ensimmäisestä luvusta eikä ole avannut jälkimmäistä.

Myös selvityksen tilaushistoria kuuluu tähän. Valtuusto edellytti yksimielisesti 19.5.2025 § 20 kyläkoulustrategian laatimista. Kunnanhallituksen päätöksillä 23.6.2025 § 168 ja 18.8.2025 § 197 tehtävä ohjautui FCG:n palvelutarveselvitykseen, jonka toimeksiannon rajauksesta puuttuivat vaihtoehtojen vertailu, lapsivaikutusten arviointi ja saavutettavuusanalyysi. Kunta ei katso kyläkoulustrategiaa laadituksi (25.9.2026 § 12, kohta H1) vaan on sisällyttänyt sen palvelusuunnitelmaan. Valtuusto tilasi siis kyläkoulustrategian; valmistelun pohjaksi tuli konsulttiselvitys, jonka tietosisällöstä kunta ei vastaa.

10.2 Kunnan omat toimielimet vaativat samaa – yksimielisesti

Tämän selvityksen keskeiset vaatimukset eivät ole ulkopuolisen arvioijan keksintöä. Kunnan omat toimielimet ovat esittäneet ne ennen selvitystä. Kunnanhallitus palautti palvelusuunnitelman jatkovalmisteluun 2.2.2026. Sivistys- ja hyvinvointivaliokunta palautti asian 18.3.2026 yksimielisesti ja luetteli yhdeksän puuttuvaa selvitystä, joiden joukossa olivat muun muassa pienempien yksiköiden lakkauttamisen talouslaskelmat, Herralaa koskeva yhteistyötarkastelu Orimattilan ja Kärkölän kanssa sekä lapsivaikutusten arvioinnit lasten näkemyksineen. Valiokunta totesi 15.4.2026 äänestyksen jälkeen, että tarvitaan tarkempaa ja kokonaisvaltaisempaa tarkastelua, jotta voidaan esittää ”lapsen parhaaksi rakentuva” palvelusuunnitelma.

28.9.2026 asiakirjoissa talouslaskelmat on esitetty, mutta kunta ei ole luovuttanut Herralan laskelmaa, ja luvut ovat keskenään ristiriidassa (luku 4). Orimattila–Kärkölä-tarkastelu ei esiinny lausuntoluonnoksessa eikä vaikutusarvioinnissa kertaakaan. Lasten näkemyksiä ei ole selvitetty (luku 7). Valiokunnan yksimielinen vaatimus on siis kuitattu valmistelulla, joka ei vastaa vaatimuksen sisältöä. Kun valtuusto arvioi palvelusuunnitelmaa, se arvioi samalla, onko sen oman valiokunnan vaatimukset täytetty.

10.3 Mitä tietopyynnöillä saatiin – ja mitä ei

Selvitystä varten kunnalle tehtiin tietopyyntö 7.8.2026 ja täydentävä tietopyyntö 2.9.2026. Vastaukset itsessään ovat aineistoa: ne osoittavat, mikä osa valmistelun tietopohjasta on olemassa, saatavilla ja tarkistettavissa.

Pyydetty	Kunnan vastaus
FCG:n loppuraportti	Toimitettiin 75-sivuinen seminaariesitys; kunta vahvisti sen loppuraportiksi
FCG:n tausta-, lähde- ja laskenta-aineisto	Ei kunnan hallussa
FCG:n väliraportit, luonnokset, palveluverkkotyöryhmän muistiot	Evättiin sisäisenä työaineistona
Herralan 390 000 euron ja 6,4 htv:n laskentaketju	Evättiin sisäisenä työaineistona; ei ilmoitettu, onko laskelmaa olemassa
Herralan kiinteistötaloudellinen erittely	Ei kunnan hallussa
Koulukohtaiset kuljetuskustannukset 2024	Erottelua ei voi tehdä; hinnat ovat keskihintoja
Vuoden 2020 kohteittainen säästöaineisto	Ei asianhallintajärjestelmästä todennettavissa
Aiempien säästöjen ja ennusteiden jälkiseuranta	Ei ole tehty
Täydentävän pyynnön kysymykset (vastaus 14.9.)	Saateviesti ja kuusi liitettä, joista viisi jo julkisia; ei vastausta yhteenkään kysymykseen

Pyydetty	Kunnan vastaus
Tarkennukset ennakkohavaintoihin (13.9.)	Ei toimitettu

Taulukko 17. Tietopyyntöjen tulokset. Kronologia: liite E.

Selvitys ei hakenut epäämisiin oikaisua, koska tarkoituksena oli kohdentaa resurssit arviointiin. Tämäkin on tulos: dokumentoitu epääminen perusteineen kertoo, mikä osa tietopohjasta ei ole päättäjien eikä kuntalaisten tarkistettavissa. Julkisuuslain 5 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen laatimana pidetään myös asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen antaman toimeksiannon johdosta. Vastausten sävy on enimmäkseen asiallinen, ja osa myönnöistä on arvokkaita juuri siksi, että ne on annettu kirjallisesti. Kunnan suora toteamus, ettei jälkiseurantaa ole tehty, on vahvempaa näyttöä kuin mikään ulkopuolinen päätelmä.

10.4 Arviointi, joka muistuttaa toista arviointia

Kunta on aiemmin osoittanut osaavansa laatia asiakohtaisen vaikutusarvion. Vuoden 2024 arvio 5.–6. luokkien sijoittumisesta on 27-sivuinen, sisältää päätöshistorian vuodesta 2009 ja käsittelee Herralan, Nostavan, Paimelan ja Pyhäniemen nimeltä. Huhtikuun 2026 arvio Herralan koulun ja päiväkodin lakkauttamisesta on 16-sivuinen. Sana Herrala esiintyy siinä kahdesti, Nostava ei kertaakaan. Noin 41 prosenttia sen tekstistä vastaa Paimelan koulun vuoden 2025 arvioinnin tekstiä, ja johtopäätösluvun 12 virkettä ovat koulun nimeä lukuun ottamatta samat. Vastaavasti palvelusuunnitelman luku 2.8 vastaa kymmenen virkkeen osalta sanatarkasti vuoden 2024 arviointia, ja kopioinnista jäi jälki: lauseessa ”ei ole vuoden talousarviossa” vuosiluku puuttuu (s. 25).

Reiluuden nimissä kaksi asiaa on todettava. Arviointikehikko on kunnan vakiintunut malli, eikä sen käyttö ole moite. Huhtikuun arvion pisteytys ei myöskään ole kopio; se poikkeaa Paimelan pisteytyksestä lähes joka rivillä. Moite koskee sitä, ettei pisteytyksille esitetä Herralaa tai vastaanottavaa Nostavaa koskevia sanallisia perusteluja. Tekstivertailu ei kerro, missä järjestyksessä tekstit ovat syntyneet, eikä selvitys väitä sitä.

10.5 Linjamuutos, jota ei viety läpi

Kunnanhallitus muutti 14.9. linjausta: Herrala säilytetään. Lausuntoluonnoksen johdanto edellyttää, että kun laajavaikutteisia linjauksia lisätään tai poistetaan, suunnitelma ”yhteensovitetaan uudelleen” (s. 4). Kahden viikon kuluttua valmistuneessa luonnoksessa muutosta ei ole viety läpi:

- Herralan lakkautusperustelu ja -laskelma ovat yhä luvussa 2.2 ja kunnanhallituksen oman pykälän taulukossa (luku 4).
- 5.–6. luokkien kustannusvertailu lasketaan yhä vanhaa 1,3–1,4 miljoonan euron kokonaisuutta vasten (luku 5).
- Tukipalvelujen 4,5 henkilötyövuoden vähennys (s. 43) olettaa yhä Herralan lakkautuksen ja Heinsuon 0–9-koulun; kumpaakaan ei esitetä, eikä vaikutusarvioinnin 18 henkilötyövuotta (EVA s. 5) täsmää kumpaankaan.
- Heinsuon luvut ovat tekstissä 500 000 / 31 000 € (s. 19) ja taulukossa 400 000 / 25 000 € (s. 47).
- Tonttitilanne kuvataan kahdella tavalla, jotka eivät sovi yhteen (s. 45 ja 52; luku 6).
- Lausuntoluonnos määrittelee ”ehyen koulupolun” yhä Heinsuon 0–9-yhtenäiskoulun kautta (s. 17), vaikka kunnanhallitus linjasi Heinsuon jatkamaan 5.–9.-luokkien kouluna.

Tätä taustaa vasten kunnan 25.9. lause saa painoarvoa: ”Mikäli aiemmassa valmistelussa olisi virheellisyyksiä, niitä ei enää korjata.” Kuntalaisilta ja toimielimiltä pyydetään 20.10. mennessä lausuntoja asiakirjasta, jonka perustelut ja linjaukset eivät vastaa toisiaan ja jonka laatija on ilmoittanut, ettei aiempia virheitä korjata.

KUNNAN NÄKÖKULMA

Kunta voi perustellusti todeta, että FCG:n selvitys on taustamateriaalia, päätökset tekevät luottamuselimet ja tietopyyntöihin on vastattu julkisuuslain mukaisesti. Selvitys ei kiistä vastausten lainmukaisuutta eikä ole hakenut niihin muutosta. Kysymys ei kuitenkaan ole lainmukaisuudesta vaan jäljitettävyydestä. Jos konsultti ei ole luovuttanut laskelmiaan, kunta ei vastaa konsultin tietosisällöstä eikä avaa omaa laskelmaansa, valtuutetulle ei jää ketään, jolta kysyä, mistä luku tulee.

MITÄ TÄMÄ EI TARKOITA

Selvitys ei väitä, että kunta toimisi vilpillisesti, että FCG:n luvut olisivat vääriä tai että tietopyyntöjen epääminen olisi ollut lainvastaista. Se toteaa, ettei valmistelun keskeisiä lukuja voi tarkistaa eikä niiden laskentaketjua jäljittää.

MITÄ TÄMÄ TARKOITTAA PÄÄTTÄJÄLLE

Ennen kuin valtuusto päättää koko valtuustokauden palveluverkosta, jokaisella sen perustana olevalla luvulla on oltava lähde, laskelma ja vastuutaho. Tämä ei ole muotoseikka. Se on edellytys sille, että päätöksen voi myöhemmin arvioida, oikaista ja seurata. Konkreettinen jäljitettävyysvaatimus esitetään luvussa 12.

11 Johtopäätökset

Palvelusuunnitelman lausuntoluonnos ei nykyisessä muodossaan ole riittävä perusta valtuuston päätökselle kyläalueiden palveluista. Syy ei ole raha – kyläyksiköitä koskevat ratkaisut kattavat enintään noin kahdeksasosan kunnan omasta vuoden 2027 sopeuttamistarpeesta. Syy on menettely: keskeiset luvut eivät ole jäljitettävissä, vaihtoehtoja ei ole verrattu, lapsivaikutuksia ei ole asiakirjoissa arvioitu, eikä kyläkoulujen tulevaisuutta ratkaiseva kynnys mittaa sitä, mitä sen väitetään mittaavan.

Selvitys arvioi lausuntoluonnosta neljän kyläalueen kannalta neljällä akselilla. Johtopäätökset perustuvat ensisijaisesti kunnan omiin asiakirjoihin, ja jokaisen johtopäätöksen näyttöaste on esitetty liitteen A todistustaulukossa.

1 **Päätös muuttui – laskelma jäi.**
Herralan lakkautuslaskelma on yhä kunnanhallituksen oman päätöspykälän taulukossa, ja se ratkaisee, mitä koulun säilyttämisen kerrotaan maksavan. Laskelma on noin kaksinkertainen kunnan oman konsultin arvioon, kunta ei ole luovuttanut laskelmaa, ja se on ilmoittanut, ettei mahdollisia virheitä korjata. (Luku 4)

2 **Suurin osa säästöstä ei tarvitse yhtään koulua.**
Kolme erää, yhteensä 580 000 euroa eli 58 prosenttia pohjaesityksestä, toteutuu yksikkörakenteesta riippumatta. Kyläyksiköistä päätettäessä vaakakupissa on enintään 415 000 euroa, ja sen kassavaikutus on osin avoin. (Luku 3)

3 **Hylätty vaihtoehto sai arvioinnin – valittu ei.**
Herralan jatkamisella ei ole omaa laskelmaa eikä vaikutusarviota. 5.–6. luokkien vertailu laskee Herralan jatkamisen kahteen kertaan; korjattukin vertailu tukee kunnan johtopäätöstä täyden palautuksen kalleudesta, mutta kuljetusvaikutus ja välimuodot jäivät laskematta. (Luku 5)

4 **Kynnys mittaa kunnan omia päätöksiä, ei kylien tulevaisuutta.**
40 oppilaan raja on perustelematon ja epäselvästi muotoiltu. Se on 1–4-kouluille noin puolitoista kertaa vaativampi kuin 1–6-kouluille, ja 1–4-rakenne on kunnan oman vuoden 2016 päätöksen tulos. 1–6-luvuilla yksikään kyläkoulu ei alittaisi rajaa. Nostavalla raja laukeaa kunnan pääkasvusuunnassa ennen kuin kaavoitetun alueen ensimmäinenkään katu on rakennettu. (Luvut 2, 6 ja 9)

5 **Lapsen etua ei ole arvioitu, eikä lapsia ole kuultu.**
Palvelusuunnitelma linjaa varhaiskasvatus- ja perusopetusikäisten lasten palvelut koko valtuustokaudeksi mainitsematta lapsen etua kertaakaan. Vaikutusarvioinnin johtopäätökset ovat ehdollisia, eikä yhtäkään ehtoa ole tarkistettu. Vuonna 2016 kunta järjesti koulukohtaiset kuulemiset ennen päätöstä; vuonna 2026 kuuleminen on yleinen lausuntokierros, eikä alakouluikäisiä lapsia kuulla. (Luku 7)

6 **Pedagoginen perustelu on lähteetön ja jännitteessä kunnan oman tekstin kanssa.**
Yhdysluokan laatuongelmaa ei osoiteta Hollolan tiedoilla, ja kunnan oma alkuluokkamalli perustuu samoihin vahvuuksiin, joita kyläkoulujen kohdalla pidetään ongelmana. (Luku 8)

7 Elinvoima, yhteisökäyttö ja varautuminen tunnistetaan, mutta niitä ei arvioida.

Kunta nimeää kyläkoulut elinvoimatekijöiksi, salien yhteisökäyttö on laajaa, ja kunnan oma valmiussuunnitelma tunnistaa juuri ne riskit, jotka toteutuivat Kankaan koulun palossa. Mikään näistä ei näy palveluverkon vaikutusarvioissa, eikä säästölaskelma arvioi lapsiperheiden veto- ja pitovoimaa eli talouden tulopuolta. (Luku 9)

8 Valmistelun luvut eivät ole jäljitettävissä.

Palvelusuunnitelma nojaa FCG:hen linjauksissa, talouden painekuvassa ja väestökehityksessä. Kunta ei vastaa FCG:n tietosisällöstä eikä ole avannut omia laskelmiaan. Kunnan oman valiokunnan yksimielisesti edellyttämistä selvityksistä keskeiset puuttuvat yhä. (Luku 10)

Akseli	Kunta esittää	Näyttö osoittaa
Talous	Noin miljoonan euron säästö edellyttää yksikkömuutoksia	58 % säästöstä on yksikkörakenteesta riippumatonta; kyläratkaisut ovat enintään 12 % sopeuttamistarpeesta
Lapsen etu	Vaikutukset ovat hallittavissa, jos ehdot täyttyvät	Ehtoja ei ole tarkistettu, eikä lapsia ole kuultu
Palvelu- ja tilaverkko	Kynnys turvaa kestävän verkon	Kynnys mittaa rakennetta ja sitoo kylät käytännössä 1–4-malliin
Elinvoima	Kyläkoulut ovat elinvoimatekijä	Tunnistettu, mutta ei arvioitu eikä kytketty kriteereihin

Taulukko 18. Johtopäätökset neljällä arviointiakselilla.

Päätöksentekijän muistilista

Ennen kuin valtuusto hyväksyy palvelusuunnitelman, sen tulisi voida vastata myöntävästi jokaiseen seuraavaan kysymykseen. Vastaukset perustuvat kunnan 28.9.2026 asiakirjoihin ja tietopyyntövastauksiin.

Kysymys	Onko vastattu?	Luku
Mikä osa noin miljoonan euron säästöstä riippuu yksikkörakenteesta?	Ei – selvitys on johtanut sen (415 000 €)	3
Millä laskelmalla Herralan 390 000 euron säästö on saatu?	Ei – kunta ei luovuttanut laskelmaa	4
Mitä Herralan jatkaminen maksaa omana laskelmanaan?	Ei	4, 5
Onko 5.–6. luokkien vertailu laskettu 28.9. pohjaesitystä vasten?	Ei	5
Miksi kynnys on 40 oppilasta, ja kohteleeko se 1–4- ja 1–6-kouluja samoin?	Ei	6
Miten Nostavan kaavoitettu kasvu otetaan huomioon jatkuvuustarkastelussa?	Ei	6, 9
Onko lapsivaikutukset arvioitu ja lapsia kuultu ennen linjauksia?	Ei – kunnan vahvistama	7
Miten koulumatkat ja lähikoulu muuttuvat yhden oppilaaksiottoalueen mallissa?	Ei	7
Täyttyvätkö Pyhäniemen päiväkotisiirron seitsemän edellytystä?	Ei arvioitu	7
Onko säästölaskelmassa arvioitu myös tulopuoli eli veto- ja pitovoima?	Ei	9
Onko palveluverkon muutosten vaikutus valmiussuunnitelman riskeihin arvioitu?	Ei	9
Onko valiokunnan 18.3.2026 yksimielisesti edellyttämät selvitykset tehty?	Osittain	10
Onko aiempien palveluverkkopäätösten säästöjen toteutumista seurattu?	Ei – kunnan vahvistama	3, 10

Taulukko 19. Päätöksentekijän muistilista.

Tasapuolisuus. Aineisto tukee myös osaa kunnan lähtökohdista. Talouden sopeuttamistarve on todellinen, Hämeenkosken ja Nostavan oppilasennusteissa on todellista laskua, ja 5.–6. luokkien palauttaminen kaikkiin kyläkouluihin olisi kallis ratkaisu. Pyhäniemen päiväkodin siirto koululle voi olla lapselle hyvä ratkaisu, ja kunnanhallitus on jo linjannut Herralan koulun säilytettäväksi. Selvitys ei kiistä näitä. Se toteaa, että päätöksen perusteiksi tarvitaan vastaukset yllä oleviin kysymyksiin.

12 Asiantuntijan suositukset

Suositukset ovat selvityksen tekijän riippumaton asiantuntija-arvio (toimeksiantosopimus § 5). Ne on ryhmitelty toteuttamisen ajankohdan mukaan, ja jokaisesta kerrotaan, kenelle se on osoitettu, mihin havaintoon se perustuu ja mitä seuraa, jos sitä ei toteuteta.

PÄÄSUOSITUS

Herralan, Nostavan, Pyhäniemen ja Hämeenkosken koulut säilyvät palveluverkossa. Kyläalueiden varhaiskasvatuspalvelut jatkuvat; niiden tilaratkaisut voidaan toteuttaa erikseen lapsen edun, toiminnallisuuden ja kokonaistalouden perusteella. Palvelusuunnitelma hyväksytään vasta, kun suositukset 1–7 on toteutettu. Kyläkoulujen tulevaisuutta ei ratkaista absoluuttisella oppilasmäärällä, vaan jokaiselle kylälle laaditaan valtuustokauden aikana oma elinvoimapolku.

Pääsuositus ei ole kannanotto talouden tasapainottamista vastaan. Se perustuu siihen, että kyläyksiköitä koskevat ratkaisut ovat talouden kokonaisuudessa pieniä, mutta niiden vaikutukset lapsiin ja kyliin suuria ja arvioimatta.

A Ennen lausuntokierroksen päättymistä (20.10.2026) – kunnanhallitus ja valmistelu

1 Herralan laskelma joko avataan tai poistetaan.

Herralan lakkautusperustelu ja -laskelma poistetaan palvelusuunnitelman luvusta 2.2 ja yhteenvetotaulukosta, tai laskentaketju (390 000 €, 6,4 htv, 765 000 €, 720 000 €) julkaistaan. Tilalle laaditaan Herralan jatkamisen oma laskelma ja vaikutusarvio, jossa ratkaistaan investointiluku (500 000 vai 720 000 €) ja 220 000 euron mahdollinen päällekkäisyys.

PERUSTE Luvut 4 ja 5

JOS EI TOTEUTETA *Valtuusto päättää asiakirjalla, jonka perustelut puoltavat toista ratkaisua kuin linjaus.*

2 5.–6. luokkien vertailu korjataan.

Vertailu lasketaan 28.9. pohjaesitystä vasten (noin 709 000 € / 2,0 M€), kuljetusvaikutus lasketaan ja vaikutusarvioinnin 0,8 miljoonan euron luku täsmäytetään.

PERUSTE Luku 5

JOS EI TOTEUTETA *Päättäjät arvioivat vaihtoehtoa luvuilla, jotka laskevat saman asian kahdesti.*

3 Palvelusuunnitelma yhteensovitetaan, kuten se itse edellyttää (s. 4).

Tukipalvelujen 4,5 henkilötyövuoden vähennys, Heinsuon luvut, tonttitilanne ja kyläkoulukynnyksen ”tai/sekä”-muotoilu korjataan yhdenmukaisiksi.

PERUSTE Luvut 6 ja 10

JOS EI TOTEUTETA *Lausunnot annetaan asiakirjasta, jonka osat ovat ristiriidassa keskenään.*

B Ennen valtuuston päätöstä – kunnanhallitus ja valtuusto

4

40 oppilaan kynnys korvataan jatkuvuusarviolla.

Kynnyksen ylittyminen tai alittuminen ei ratkaise mitään vaan käynnistää arvion, jossa tarkastellaan vuosiluokkakohtaista oppilasmäärää suhteutettuna koulun vuosiluokkarakenteeseen, viiden vuoden trendiä ja kaavoitetun kasvun vaikutusta, kunnan kokonaisnettovaikutusta (kuljetukset ja vastaanottava koulu mukaan lukien, sisäiset vuokrat eriteltyinä), lapsivaikutusten arviointia ja lasten kuulemista sekä elinvoima- ja varautumisvaikutuksia. Nostavan koulun jatkuvuutta ei arvioida ennen kuin Kyyhkylä I:n ensimmäisen vaiheen tontit on luovutettu ja niiden vaikutus oppilasmäärään voidaan arvioida.

PERUSTE Luvut 6 ja 9

JOS EI TOTEUTETA *Herrala on tarkastelurajan alla samana päivänä, kun se päätetään säilyttää, ja kunnan pääkasvusuunta joutuu tarkasteluun ennen kasvua.*

5

Lapsivaikutusten arviointi ja kuuleminen tehdään ennen hyväksymistä.

Arvioinnin on vastattava omiin jos-ehtoihinsa: koulumatkat ja niiden kestot, yhden oppilaaksiottoalueen ryhmäkokokriteerin vaikutukset sekä joukkoliikennelinjauksen vaikutukset nuorimpiin oppilaisiin. Huoltajia kuullaan koulukohtaisesti ennen päätöstä, kuten vuonna 2016, ja kyläkoulujen oppilaita ikätasoisin menetelmin. Arviointiin osallistetaan hyvinvointialueen opiskeluhuolto.

PERUSTE Luku 7

JOS EI TOTEUTETA *Päätös tehdään ilman tietoa sen vaikutuksista niihin, joita se eniten koskee.*

6

Pyhäniemen päiväkodin siirto tehdään ehdolliseksi.

Siirto toteutetaan 1.8.2027, jos kunnan itse nimeämien seitsemän edellytyksen täyttyminen on dokumentoitu tilasuunnitelmassa, josta käy ilmi 200 000 euron käyttö. Huoltajia ja henkilöstöä kuullaan ennen toteutuspäätöstä.

PERUSTE Luvut 3 ja 7

JOS EI TOTEUTETA *Kyläalueiden suurin yksittäinen rakennemuutos toteutuu ilman, että sen omat ehdot on tarkistettu.*

7

Jäljitettävyysvaatimus.

Jokaisella päätöksen perusteena olevalla luvulla on lähde, laskelma ja nimetty vastuutaho. FCG:n lukuja käytetään perusteluina vain, jos kunta ottaa niistä vastuun tai hankkii niiden tausta-aineiston.

PERUSTE Luku 10

JOS EI TOTEUTETA *Päätöstä ei voida myöhemmin arvioida, oikaista eikä seurata.*

C Valtuustokauden aikana – valtuusto, valiokunnat ja kylät yhdessä

8 Jokaiselle kylälle oma elinvoimapolku.

Polku rakennetaan kunnan omille keinoille (s. 52) ja kunnan jo tunnistamalle mallille, jossa ”kunta on kumppanina kylän omatoimisuuden pohjalta syntyvässä toteutusmallissa”. Herralassa kylän osoittama omatoimisuus (valokuituosuuskunta) on kumppanuuden lähtökohta tonttimarkkinoinnissa, ja koulun yhdysluokkapedagogiikkaa kehitetään vahvuutena. Nostavalla koulu suunnitellaan asemataajaman ensimmäiseksi palveluksi eikä viimeiseksi, ja Kyyhkylän markkinoinnissa koulu on vetovoimatekijä. Pyhäniemessä päiväkodin ja koulun yhdistämisestä tehdään onnistunut monitoimikoulu, jota seurataan ja arvioidaan. Hämeenkoskella koulun, kirjaston, nuorisotyön ja keittiön kokonaisuudesta laaditaan palvelukeskittymän suunnitelma ennen kuin oppilasmäärän lasku pakottaa ratkaisuihin.

PERUSTE Luvut 2 ja 9
JOS EI TOTEUTETA *Kylien tulevaisuus ratkeaa kynnyksen eikä kehittämisen kautta.*

9 Valmiussuunnitelma ja palveluverkko yhteen.

Jokaiseen palveluverkon vaikutusarvioon lisätään varautumisosio, joka arvioi muutoksen vaikutuksen sivistyksen valmiussuunnitelman riskeihin, erityisesti väistökapasiteettiin ja väistökuljetuksiin.

PERUSTE Luku 9
JOS EI TOTEUTETA *Verkkoa muutetaan tietämättä, miten se vaikuttaa kunnan kykyyn turvata opetus häiriötilanteissa.*

10 Salien yhteisökäyttö mukaan päätöksentekoon.

Koulujen salien käyttö raportoidaan vuositasolla ja otetaan mukaan jokaiseen kiinteistöjä koskevaan säästölaskelmaan, kuten valtuusto teki vuonna 2020.

PERUSTE Luku 9
JOS EI TOTEUTETA *Säästölaskelmista puuttuu kylien hyvinvointi-infrastruktuurin arvo.*

11 Säästöjen jälkiseuranta.

Palvelusuunnitelman säästöjen toteutuminen raportoidaan valtuustolle kahden ja neljän vuoden kuluttua. Samalla raportoidaan, miten vuoden 2020 palveluverkkopäätösten säästöt toteutuivat.

PERUSTE Luvut 3 ja 10
JOS EI TOTEUTETA *Säästölupauksia ei voida koskaan verrata toteumaan.*

12 Vuosiluokkarakenne tarkastellaan koulukohtaisesti.

5.–6. luokkien sijoittumisen välimuodot selvitetään koulukohtaisesti vaihtoehtoina, ei päätöksinä, ottaen huomioon päiväkotien sijoittuminen ja kuljetusvaikutukset.

PERUSTE Luvut 2, 5 ja 6
JOS EI TOTEUTETA *Vuoden 2016 rakenne jää ainoaksi tarkastelluksi vaihtoehdoksi.*

Mitä suositusten toteuttaminen maksaa

Suositukset 1–7 ovat valmistelutyötä, eivät määrärahakysymyksiä: ne korjaavat ja täydentävät asiakirjaa, jota valmistellaan joka tapauksessa. Suositukset 8–12 edellyttävät työtä valtuustokauden aikana, mutta yksikään niistä ei edellytä yksikön säilyttämistä hinnalla millä hyvänsä. Ne edellyttävät, että kylien tulevaisuudesta päätetään tiedolla.

Neljän akselin arviointikehikko

Mikä tahansa kyläkoulua tai kyläalueen varhaiskasvatusta koskeva ratkaisu arvioidaan jatkossa neljällä akselilla, jotka nousevat suoraan tämän selvityksen todistusketjuista. Akselit ovat itsenäisiä: yhden heikkeneminen ei kumoa muita. Kehikko on tarkoitettu suosituksen 4 jatkuvuusarvion rungoksi, joten se ei vanhene tämän palvelusuunnitelman mukana.

Akseli	Arviointikysymys	Mitä on osoitettava	Hollola 28.9.2026
Lapsen etu	Turvaako ratkaisu lähikoulun, arjen jatkuvuuden ja koulupolun erityisesti alakouluikäisille?	Lapsivaikutusten arviointi, lasten ja huoltajien kuuleminen, kyläkohtaiset koulumatkat	Ei arvioitu
Talous	Onko säästö todennettu ja erotettu laskennallisesta?	Poistuvat, siirtyvät ja jäävät kustannukset eriteltyinä sekä tulopuolen suuruusluokka	Osittain: menot esitetty, laskentaketju ja tulopuoli puuttuvat
Palvelu- ja tilaverkko	Säilyttääkö ratkaisu liikkumavaran vai lukitseeko se rakenteen?	Vastaanottokapasiteetti, vuosiluokkarakenne, varautuminen ja väistö	Ei arvioitu; päiväkotisiirrot sitovat 1–4-rakenteeseen
Elinvoima	Vahvistaako vai heikentääkö ratkaisu veto- ja pitovoimaa?	Kaavoitus ja tontit, yhteisökäyttö, muuttoliikevaikutus	Tunnistettu, ei arvioitu

Taulukko 20. Neljän akselin arviointikehikko kyläkoulujen jatkuvuusarvioon.

ASIANTUNTIJAN KOKONAISARVIO

Asiantuntija-arvioni on, että neljän kyläkoulun säilyttäminen palveluverkossa on käytettävissä olevan näytön valossa perusteltu ja kestävä ratkaisu, eikä 28.9.2026 lausuntoluonnos anna riittävää tietopohjaa kyläalueiden palveluverkon muuttamiselle.

Kunnan omat asiakirjat osoittavat, että keskeiset laskelmat ja vaikutusarviot ovat tekemättä tai niitä ei ole luovutettu. Tämä ei tarkoita, ettei palveluverkkoa voisi tai pitäisi arvioida. Se tarkoittaa, että ratkaisun taloudelliset, toiminnalliset ja lapsiin kohdistuvat vaikutukset on ensin osoitettava. **Päätöksenteon järjestys on tämä: ensin selvitetään vaikutukset, sitten tehdään johtopäätökset.**

Lahdessa 5.10.2026

Kari Lehtola
opetustoimen ylitarkastaja emeritus
Tmi Kari Lehtola – opetusalan asiantuntija ja konsultti

Liite A. Todistustaulukko

Taulukko kokoaa selvityksen ratkaisevat havainnot, niiden näyttöasteen ja lähteen. Näyttöasteet on määritelty luvussa 1.6. Lyhenteet: PS = palvelusuunnitelman lausuntoluonnos 28.9.2026 (53 s.); EVA = vaikutusten ennakkoarvioinnin kooste 28.9.2026 (26 s.); FCG = FCG:n palvelutarpeen arviointi 20.1.2026 (75 s.).

Havainto	Näyttöaste	Lähde	Luku
Pohjaesityksen säästö 995 000 €/v	Todennettu	KH 28.9.2026 § 262; PS s. 47	3
580 000 € (58 %) ei riipu yksikkörakenteesta	Johdettu	PS s. 24 ja 47	3
Kyläratkaisut ≤ 415 000 € ≈ 12 % sopeuttamistarpeesta	Johdettu	PS s. 5 ja 47	3
Opetus alle maan keskiarvon; kuljetus ja hallinto yli	Todennettu	FCG s. 34	3, 8
Herrala: 390 000 € vs. 192 500 €	Todennettu	PS s. 12; FCG s. 72	4
Herralan laskelmaa ei luovutettu	Kunnan vahvistama	Päätös 25.9.2026 § 12, kohta C	4, 10
Lakkautusrivi kunnanhallituksen päätöspykälässä	Todennettu	KH 28.9.2026 § 262, pk s. 40–41	4
Investointiluvut 812 / 782 / 720 / 500 t€	Todennettu	FCG s. 30 ja 72; PS s. 12–13	4
220 000 € mahdollinen päällekkäisyys	Ei todennettavissa	PS s. 13; elva 24.3.2026 § 50 liite 2	4
”Virheitä ei enää korjata”	Kunnan vahvistama	Päätös 25.9.2026 § 12	4, 10
Valitun ratkaisun arviointia ei esitetä	Todennettu	EVA s. 9–10	5
5.–6. lk vertailu: 709 167 € / 2,0 M€ korjattuna	Johdettu	PS s. 27	5
EVA:n 0,8 M€ ei johdettavissa	Johdettu	EVA s. 15; PS s. 27	5
1–6-luvuilla yksikään kyläkoulu ei alita 40 oppilasta	Todennettu	FCG s. 54–59	6
Nostava alle 40 lv. 2026–2027 alkaen	Todennettu	FCG s. 58	6
Nostava pääkasvusuunta; Kyyhkylä I 2029–2034	Todennettu	PS s. 44–45; investointiohjelma s. 7	6, 9
2019 ennuste 2 117 vs. toteuma 2 178	Johdettu	Oppilasennuste 9/2019; toteuma 2025	6
Lapsen etu: PS 0, EVA 1 mainintaa	Todennettu	Sanahaku PS ja EVA	7
Lapsivaikutusten arviointi ja kuuleminen vasta päätösesitysvaiheessa	Kunnan vahvistama	Vastaus 24.8.2026	7
Pyhäniemen päiväkodin seitsemän edellytystä arvioimatta	Todennettu	EVA s. 11	7
Yhdysluokkaväite ilman lähdettä; ”oppimistulos” 0	Todennettu	PS s. 20, 23, 51; sanahaku	8
Timmi: 43 varausta / 62,5 h viikolla 39	Todennettu	Timmi vko 39/2026	9
Lapsiperheen tuloarvo 25–30 t€/v (malli); kapein laskentatapa 7 174 €	Johdettu (mallilaskelma)	Lehtola 2026; VM 2026; Veronmaksajat 2026	9
Valmiussuunnitelman riskit; vaikutusarvioissa ei varautumista	Todennettu	SiHy 21.8.2024 § 96; EVA:t	9
Kunta ei vastaa FCG:n tietosisällöstä	Kunnan vahvistama	Päätös 25.9.2026 § 12	10
Jälkiseurantaa ei ole tehty	Kunnan vahvistama	Kunnan kirjallinen vastaus	3, 10
SiHy 18.3.2026: yhdeksän puuttuvaa selvitystä; Orimattila–Kärkölä 0 mainintaa	Todennettu	SiHy 18.3.2026; sanahaku PS ja EVA	10
EVA 4/2026 n. 41 % yhtenevä Paimelan 2025 arvioinnin kanssa	Johdettu	Tekstivertailu	10

Havainto	Näyttöaste	Lähde	Luku
Ennakkohavainnot 13.9. → KH 14.9.; 8/9 kysymystä vastaamatta	Todennettu	Ennakkohavainnot 13.9.2026; KH 14.9.2026 § 248; 28.9. aineisto	1

Taulukko A1. Ratkaisevien havaintojen todistustaulukko.

Liite B. Menetelmäseloste

Arvioinnin kohde ja asetelma

Selvitys on asiakirja-aineistoon perustuva riippumaton arviointi. Arvioinnin kohteena on kunnan valmistelu, ei kylien tai koulujen toiminta. Arviointi kohdistuu kunnan 28.9.2026 lausuntoluonnokseen ja sitä edeltäneeseen valmisteluun vuodesta 2009 alkaen.

Aineisto

Aineisto koostuu kunnan pöytäkirjoista ja niiden liitteistä, kunnan tietopyyntövastauksista (liite E), FCG:n selvityksestä, kunnan valmiussuunnitelmasta, investointi- ja kaavoitusohjelmasta, Timmi-varausjärjestelmän tulosteista sekä kansallisesta arviointi- ja tutkimustiedosta. Aineistonkeruu päättyi 30.9.2026; tämän jälkeen saatavilla tulleet kunnan viralliset asiakirjat on otettu huomioon 4.10.2026 asti.

Analyysimenetelmät

- **Asiakirja-analyysi ja lähdetarkistus.** Jokainen ratkaiseva väite on tarkistettu alkuperäisestä asiakirjasta, ja sivu tai pykälä on merkitty.
- **Sanahaut.** Tehty koneellisesti 28.9.2026 asiakirjojen tekstistä niin, että rivinvaihdon tavutukset on yhdistetty ennen hakua.
- **Johdetut laskelmat.** Kaikki johdetut luvut on laskettu kunnan omista luvuista, ja laskenta on esitetty tekstissä: 580 000 = 225 000 + 180 000 + 175 000; 415 000 = 185 000 + 145 000 + 125 000 − 40 000; herkkyysalaraja 510 000 / 925 000 ≈ 55 %; 5.–6. lk korjaus 1 104 167 − 480 000 + 85 000 = 709 167 € ja 2 520 000 − 720 000 + 200 000 = 2 000 000 €; menetetty säästö 315 000 = 390 000 − 75 000; lapsiperheen tuloarvo 7 174 + 2 × 8 833,75 = 24 842 € (≈ 25 000 €), yläraja n. 30 000 € mallin oletuksin; herkkyys 192 500 / 25 000–30 000 ≈ 6,4–7,7 ja 192 500 / 7 174 ≈ 26,8.
- **Tekstivertailu.** Vaikutusarvioiden yhtenevyys laskettu virketasolla; tulos ei kerro tekstien syntyjärjestystä.
- **Vastatestaus.** Jokainen pääväite on testattu kysymällä, mitä kunta voisi perustellusti vastata (”Kunnan näkökulma”), ja rajattu näkyvästi (”Mitä tämä ei tarkoita”). Ennen julkaisua koko teksti on käyty läpi väite väitteeltä: jokainen euro, prosentti, vuosiluku, oppilasmäärä, lainkohta ja absoluuttinen ilmaisu.

Rajoitteet

Selvitys ei sisällä lasten tai huoltajien kuulemista, omaa oppilasennustetta eikä kiinteistöjen kuntotutkimusta. Osa kunnan aineistosta on evätty tai sitä ei ole kunnan hallussa, ja tällöin havainto on merkitty ei todennettavissa olevaksi. Timmi-tarkastelu koskee yhtä viikkoa. Lakiviittaukset kuvaavat normikehystä, eivätkä ne ole oikeudellinen ratkaisu.

Liite C. Yhdysluokkapedagogiikan tutkimusnäyttö

Luvun 8 väitteet perustuvat seuraavaan kansainväliseen ja suomalaiseen yhdysluokka- ja kyläkoulututkimukseen. Kansainvälinen avainlähde on Veenmanin (1995) best evidence -synteesi.

Suomalainen yhdysluokka- ja kyläkoulututkimus (Kalaoja, Korpinen, Peltonen, Karlberg-Granlund) sekä Haug ja Solstad (Norja) ovat opetusalalla vakiintuneita lähteitä.

- **Oppimistulokset.** Vuosiluokka- ja yhdysluokkaopetuksen välillä ei ole osoitettu tilastollisesti merkitsevää eroa oppimistuloksissa (Veenman 1995; Kalaoja; Korpinen).
- **Vertais- ja mallioppiminen.** Eri-ikäisten työskentely samassa ryhmässä mahdollistaa vertais- ja mallioppimisen: nuoremmat oppivat vanhemmilta, ja vanhemmat vahvistavat osaamistaan opastaessaan (Korpinen 2010; Peltonen 2010).
- **Itsenäinen työskentely.** Yhdysluokkaopetus edellyttää ja samalla tukee itsenäistä työskentelyä, oma-aloitteisuutta ja vastuunottoa (Kalaoja 2010).
- **Yhteisöllisyys ja syrjäytymisen ehkäisy.** Eri-ikäiset oppilaat muodostavat pysyvämmän oppimisyhteisön, jossa vertaisapu, toisista huolehtiminen ja vastuun kantaminen voivat muodostua osaksi koulun toimintakulttuuria (Korpinen 2010; Peltonen 2010; Karlberg-Granlund; Haug & Solstad).
- **Tietoinen pedagoginen malli.** Eri-ikäisopetusta sovelletaan kansainvälisesti myös tietoisena pedagogisena mallina eikä vain pienten koulujen oppilasmäärien sanelemana ratkaisuna. Hollolan oma alkuluokkamalli (PS s. 20; EVA s. 14) on esimerkki samasta ajattelusta.

Menetelmällisen reiluuden vuoksi todetaan, että Veenmanin johtopäätöstä on tieteellisesti haastettu (Mason & Burns 1996), mutta Veenmanin uudelleenanalyysi (1996) osoitti painotettujen efektikokojen olevan käytännössä nolla. Keskeinen tulos – yhdysluokka- ja vuosiluokkaopetuksen välillä ei ole osoitettu tilastollisesti merkitsevää eroa oppimistuloksissa – kestää siten myös tämän vasta-argumentin. Tutkimus ei muodosta raportin ratkaisevaa todistusaineistoa, joka nojaa kunnan omiin asiakirjoihin; se on vertailukehys.

Liite D. Lapsivaikutusten arvioinnin kehikko

Lapsivaikutusten arviointi on päätöksentekomenetelmä, ei asiakirjan nimi. Kyse ei ole päätösesityksen oheen laadittavasta liitteestä vaan menettelystä, jossa vaihtoehdot tunnistetaan, niiden vaikutukset lapsiin selvitetään, vaihtoehtoja verrataan ja vertailun tulos vaikuttaa siihen, mitä esitetään.

Normi	Mitä edellyttää
YK:n lapsen oikeuksien sopimus, 3 art.	Lapsen etu ensisijaisena harkintaperusteena kaikissa lapsia koskevissa toimissa
YK:n lapsen oikeuksien sopimus, 12 art.	Lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa
YK:n lapsen oikeuksien sopimus, 2 art.	Yhdenvertaisuus: ratkaisu ei saa asettaa lapsia eri asemaan esimerkiksi asuinalueen perusteella
Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013)	Lapsen edun arvioinnin on oltava rakenteellinen, dokumentoitu, läpinäkyvä ja vaihtoehtoja vertaileva
Perustuslaki 6 § 3 mom.	Lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti
Perusopetuslaki 6 § ja 32 §	Oppilaiden matkat mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä; koulumatka odotuksineen enintään 2,5 tuntia (13 vuotta täyttäneellä enintään kolme tuntia)
Hallintolaki 41 §	Vaikuttamismahdollisuuksien varaaminen, jos ratkaisulla voi olla huomattava vaikutus muiden kuin asianosaisten elinympäristöön, työntekoon tai muihin oloihin

Taulukko D1. Lapsivaikutusten arvioinnin normikehys. Lähteet: SopS 59–60/1991; perustuslaki 731/1999; perusopetuslaki 628/1998; hallintolaki 434/2003.

Arvioitava näkökulma	Mitä pitäisi selvittää	Hollola 28.9.2026
Lapsen etu	Vaikutus lapsen hyvinvointiin ja koulunkäyntiin	Ehdollinen johtopäätös, ehtoja ei tarkistettu
Lasten kuuleminen	Lasten omat näkemykset muutoksesta	Ei toteutettu
Koulumatkat	Pituus, aika ja turvallisuus kyläkohtaisesti	Ei laskettu
Kouluyhteisö	Ryhmät, ihmissuhteet, tuen jatkuvuus	Yleisellä tasolla
Perheiden arki	Sisarukset, kuljetukset, työ- ja hoitojärjestelyt	Yleisellä tasolla
Alueellinen yhdenvertaisuus	Vaikutukset eri kylien lapsiin	Ei kylätasolla
Ajoitus	Arviointi ennen päätöslinjan valintaa	Ei toteutunut
Monialaisuus	Opiskeluhuolto ja hyvinvointialue mukana	Ei käy ilmi

Taulukko D2. Lapsivaikutusten arvioinnin kehikko ja Hollolan tilanne.

Liite E. Tietopyyntöjen kronologia

Ajankohta	Tapahtuma
7.8.2026	Tietopyyntö Hollolan kunnalle Herralan Martat ry:n nimissä: FCG:n toimeksianto ja lähdeaineistot, palveluverkkotyöryhmän aineisto, pöytäkirjat ja lisäselvitykset, oppilas- ja väestöennusteet, investointi- ja korjausvelkalaskelmat, kaavoitus- ja talousaineistot sekä lapsivaikutusten ja muiden vaikutusten arvioinnit
24.8.2026	Kunnan vastaus. Lapsivaikutusten arviointi ja kuulemiset tehdään päätösesityksen valmistelun yhteydessä; FCG:n tausta-aineistoja ei kunnan hallussa
2.9.2026	Täydentävä tietopyyntö: laskentaketjut, Herralan kiinteistötalous, kuljetuskustannukset, aiempien päätösten seuranta
13.9.2026	Ennakkohavainnot toimitetaan päätöksentekijöille; kunnalta pyydetään tarkennuksia ja korjauksia
14.9.2026	Kirjaamon vastaus täydentävään pyyntöön: saateviesti ja kuusi liitettä, joista viisi jo julkisia; ei vastausta yhteenkään kysymykseen
25.9.2026	Hallinto- ja talousjohtajan päätös § 12: laskentaketju (C) evätään sisäisenä työaineistona; ”Kunta ei vastaa FCG:n raportin tietosisällöstä” (D); kuljetuskustannuksia ei voi eritellä (G); kyläkoulustrategiaa ei katsota laadituksi (H1); Herralan kiinteistötaloudellista erittelyä ei kunnan hallussa (H2)
4.10.2026	Kunta ei ole toimittanut tarkennuksia tai korjauksia ennakkohavaintoihin

Taulukko E1. Tietopyyntöjen ja kunnan vastausten kronologia.

Liite F. Lähteet

Hollolan kunnan asiakirjat

- Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen palvelusuunnitelma, kunnanhallituksen lausuntoluonnos 28.9.2026 (53 s.).
- Palvelusuunnitelma, vaikutusten ennakkoarviointien kooste 28.9.2026 (26 s.).
- Kunnanhallitus 28.9.2026 §§ 260–263, pöytäkirja; kunnanhallitus 14.9.2026 § 248; 17.8.2026 § 217; 2.2.2026; 18.8.2025 § 197; 23.6.2025 § 168; 2.9.2024 § 202.
- Valtuusto 19.10.2009; 7.11.2016 § 67; 17.2.2020 § 6; 19.5.2025 § 20.

- Sivistys- ja hyvinvointivaliokunta 21.8.2024 § 96 (Sivistys- ja hyvinvointipalveluiden valmiussuunnitelma); 18.3.2026; 15.4.2026.
- Elinvoimavaliokunta 24.3.2026 § 50 liitteineen.
- Vaikutusten ennakkoarvioinnit 9/2024 (5.–6. luokkien sijoittuminen), 5/2025 (Paimela) ja 4/2026 (Herrala ja Koulurinne).
- Oppilasennuste 9/2019; investointiohjelma 2024–2035; kaavoitusohjelma.
- Kunnan tietopyyntövastaukset 24.8.2026 ja 14.9.2026; hallinto- ja talousjohtajan päätös 25.9.2026 § 12.
- Timmi-tilavarausjärjestelmä, viikko 39/2026.

Muut lähteet

- FCG Finnish Consulting Group Oy: Hollolan palvelutarpeen arviointi 20.1.2026 (valtuustoseminaari 22.1.2026, 75 s.).
- Karvi: Julkaisut 29:2022, liite 2: MDI Public Oy, kouluverkkomuutosten tilastollinen tarkastelu. Valtiovarainministeriö: päätös kotikuntakorvauksen perusosasta vuodelle 2026 (VN/35065/2025). Veronmaksajain Keskusliitto: kuntaverovertailu 2026.
- Lehtola, K. (2026). Lapsiperheen taloudellinen arvo kunnalle. Selvitys, versio 6, 3.6.2026. Tmi Kari Lehtola.
- Heinonen, H., Väisänen, A. & Hipp, T. (2012). Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto (yhteistyössä THL:n kanssa). ISBN 978-951-9424-92-7.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (SopS 59–60/1991); lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013). Lainsäädäntö: perustuslaki 731/1999; perusopetuslaki 628/1998; hallintolaki 434/2003; laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999.
- Kari Lehtola: Riippumattoman selvityksen ennakkohavainnot – Hollolan palvelusuunnitelmaluonnos ja Herralan koulu, 13.9.2026.

Tutkimuskirjallisuus

- Veenman, S. (1995). Cognitive and Noncognitive Effects of Multigrade and Multi-Age Classes: A Best-Evidence Synthesis. Review of Educational Research, 65(4), 319–381.
- Mason, D. A. & Burns, R. B. (1996). ”Simply No Worse and Simply No Better” May Simply Be Wrong: A Critique of Veenman’s Conclusion About Multigrade Classes. Review of Educational Research, 66(3), 307–322.
- Veenman, S. (1996). Effects of Multigrade and Multi-Age Classes Reconsidered. Review of Educational Research, 66(3), 323–340.
- Korpinen, E. (toim.) (2010). Eläköön kyläkoulu! Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kalaoja, E. (2010). Mitä yhdysluokkaopetuksella tarkoitetaan? Teoksessa E. Korpinen (toim.), Eläköön kyläkoulu!, 102–104.
- Peltonen, T. (2010). Yhdysluokkaopetuksen edut – myös esitetty kritiikki. Teoksessa E. Korpinen (toim.), Eläköön kyläkoulu!, 105–116.

Sivistys ei kumarra – se perustelee.

Kari Lehtola
Opetustoimen ylitarkastaja emeritus · Opetusalan asiantuntija ja konsultti · Tmi Kari Lehtola
kari.sivistys@gmail.com · www.karilehtola.fi · +358 50 357 2772 · Y-tunnus 3450623-7